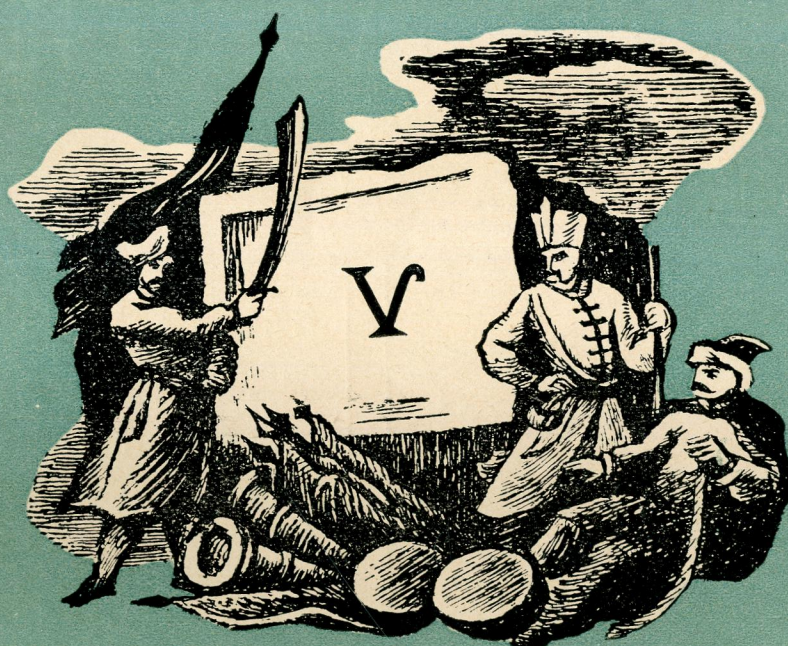

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛУЖИ

1938

ЗАПРОСИНИ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1938 Р.

Запрошуємо П. Т. Передплатників до передплати „Літопису Червоної Калини“ на 1938 р.

Річна передплата виносить зол. 13.—.

Піврічна передплата виносить	зол. 7.—
Чвертьрічна	” 3:50
Ціна поодинокого числа	” 1:20
Для членів „Червоної Калини“ чвертьрічно	” 3.—
П. Т. Передплатники з Чехословаччини платять таку саму передплату, з інших країв річно	зол. 14:50

Точні П. Т. Передплатники отримують в 1938 р. безплатний додаток в долучених до кожного числа аркушах цінної праці проф. Володимира Січинського „Чужинці про Україну“.

Передплату просимо слати виключно чеками **Пром. Банку** ч. конта 509.778, які долучуємо до цього числа.

Адреса Редакції і Адміністрації: „ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“, Львів, вул. Зіморовича 12. почт. скр. ч. 43.

КАВУ „ПРАЖІНЬ“

ПЕ КОЖНИЙ, ХТО РАЗ СПРОБУВАВ.
„Суспільний Промисл“ — Львів 24. Жовківська ч. 188.

Щоби печиво вдалося,
треба закупити в крамницях

Народної Торговлі

муку, цукор, масло, дріждже
мід, мак, гриби, оріхи
родзинки, міддали, гвоздики, какао,
дактилі, ванілію, перець, аранціні, цукату,
андрути, струделеве тісто, порошки й олійки,
мармеляду, повила, соки, сушені овочі
каву, чоколяду, рум, коняк, вино.

ВЕСЕЛІ СВЯТА

ЯКЩО
ПЕЧИВО Й ТІСТА

 НА МАСЛІ
МАСЛОСОЮЗУ

Кооп. Готель

„НАРОДНЯ ГОСТИННИЦЯ“

Львів, Костюшка 1. — тел. 208-88

поручає:

милі, вигідні і чисті кімнати
по найнижчих цінах.

Вготелі:

вінда, купальні, телефон
для вигоди Шан. Гостей.

Український склад лікарських інструментів, ветеринарного приладдя і хірургічних артикулів. Артикули до плекання краси, гумові панчохи і т. п.

ОЛЕКСАНДЕР МАДЯК

Львів, вул. ВЯЛОВА 27 тел. 116-60

біж. рах. в Пром-Банку ч. 85
(П. К. О. 509.778)

ЛІТОПИС

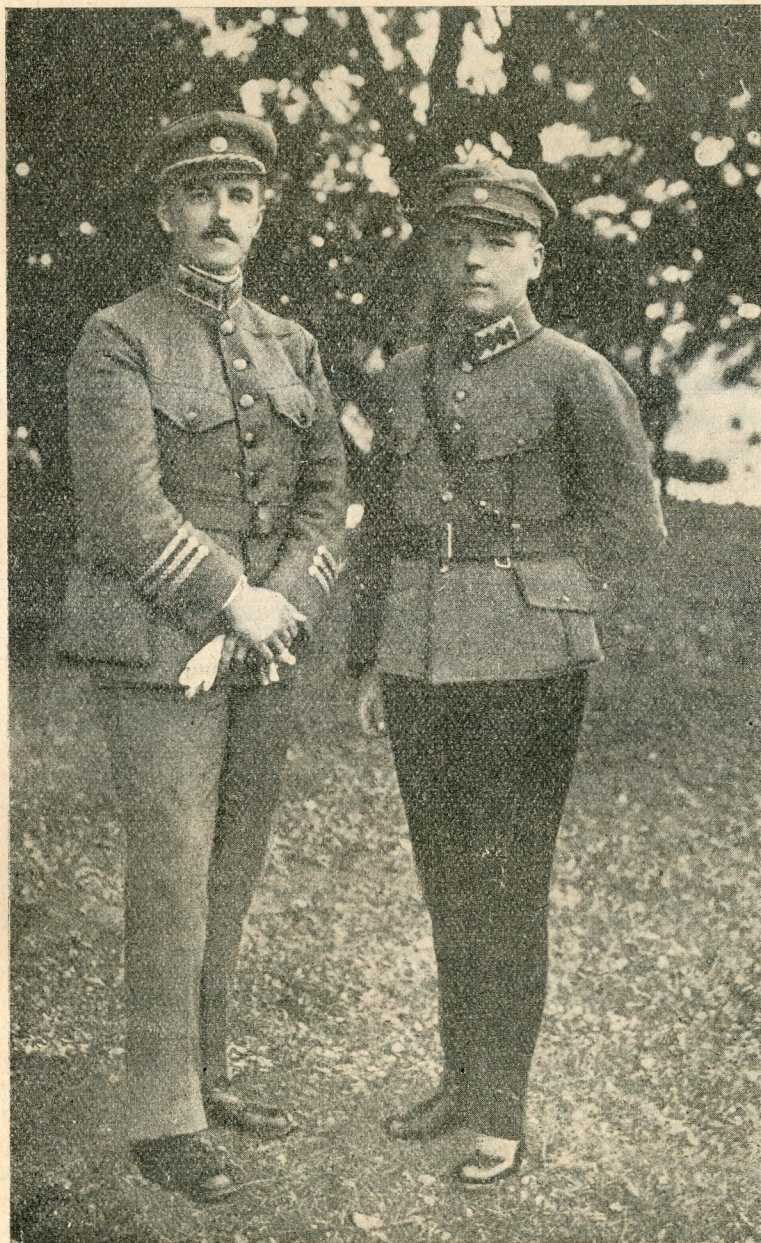
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
X. Річник

ЧИСЛО 5.

ТРАВЕНЬ

1938

Полк У.Г.А. Арнольд Вольф і полк. У.Г.А. Гнат Стефанів.

НЕВІДОМОМУ

О, хто ти, хто ти, друже милий?...
(Рахманно дзвонить сон-трава) —
Коли і як у цій могилі
Твоя спочила голова!...

О, хто ти, хто ти!.. Десь у полі
Сокоче в чорноземі плуг —
Я знаю, що ти впав за волю,
Як сонце йшло в вечірній пруг.

Я знаю... як під гук шалений
Гармат і тупіт кінських ніг
Котивсь девятий вал страшений —
І ти з залізом в рані біг...

Я знаю, як із серця впали
Червоні в чорнозем квітки,
А очі прапорів шукали —
І кріс твій випав із руки...

І зір твій так поволі гаснув
Як гасло сонце в небесах
І злинув крізь простори ясні
Твій дух... і сканула роса.

А в ніч Валькірія на крилах
З вальгалі злинула на шлях —
І з росами на сон зложила
Цілунок на твоїх устах...

Під Чорногорою

(Уривок із спомину: „Перехід решток УГА в ЧСР”).

Написав: С. Лисак.

Пишався вересень 1920. р.

Була ніч... На поляні горіли вогні. Рештки славної Української Галицької Армії, відпочивали під Чорногорою.

Була це їх остання ніч на рідній землі.

Шістьдесятитисячна Українська Галицька Армія, що тому рік і два місяці перейшла за Збруч з гаслом на устах: „Через Київ...” — вже не існувала.

Тої ночі, зі звислих чорних хмар над Чорногорою дощ падав і падав. Її рештки, виздоровці з тифозної гарячки, опинившись на рідних землях, оточені зі всіх сторін ворогами, не мали вже більше сили продовжувати дальшу боротьбу за здійснення своїх ідеалів: пробивши шлях карпатськими лісами, готовились до дальшого походу за межі Батьківщини.

Була це ніч великого смутку. Стрільці і старшини, перемочені до нитки, сиділи біля вогнів із сумними обличчями, а на верхах гір неботичні корони смerek співали монотонну пісню на прощання...

— Пращай Рідний Краю, пращай! — говорили в грудях стрілецькі серця. — Пращай, та не на завжди! — молився пошрамованими устами четар К-ник із Косова.

Кінець славної епопеї... Темна ніч під Чорногорою дописала останню сторінку...

Останнє майно У. Г. А. пішло з димом ватри. Було неможливо з технічних причин перевезти велике число обозів через правічні карпатські ліси. Сотник Зу-кий тяжко пращався із своїми гар-

матами, що на всіх фронтах прошивали залізом ворога...

Рушаєм... Білоголові вожді, наче тоті легендарні ватажки славного Олекси... підходять вперед, підходимо й ми. Ліземо гущавиною на шпилі Чорногори. Згори тече... Валяться поточки води, бродимо по коліна в болоті. Навантажені коники-гуцулики вгинаються під тягарем харчів; падуть на коліна, мішки з хребтів котяться у болото.

Хвилина відпочинку. Спочені коні тяжко віддихають. Тягнемо мішки з болота, знову перевазуємо, хтось із заду кричить: „Гей там напереді, не здержуй кольони!”

Підлізаєм знову на гору „спасіння”. Через гущавину продирається світло. Світає...

„Слава Богу, буде день!” — сказав поручник Л-кий, що за мною підганяв коня.

Досхід сонця ціла частина „закватирувалася” на розлогій полонині за Чорногорою. На чеськім кордоні. Команда Групи дала „маршрут” полоненим противникам, а ми самі подались лісами до містечка Богданова на Закарпатті. Пробились ми там пізнього вечора, де нас чеські війська роззбріли. Тут ми побули два-три дні на вільних квартирах, трохи відпочили й рушили залізницею через Словаччину в північну Чехію до табору в Ліберці. (Кінний полк сот. Ріка Ярого залишився у Чопі). З наказу команди розвідного відділу я перейшов щераз карпатські ліси та опинився на рідних землях. Виконавши своє завдання я вернувся назад на Закарпаття. Вертався гордий, що свій останній військовий приказ Української Галицької Армії я сповнив для добра Батьківщини.

Від Збруча до Києва

Слідами III. куреня 5-ої сокальської бригади.

(Спомини учасника походу — записувані безпосередньо після акції)

Написав: *Іван Сокіл.*

Вступ.

Видавнича Кооператива „Червона Калина” видала цікаву книжочку: Ген. Антін Кравс: „За українську справу — Спомини”. 1937.

Спомини незвичайно живо писані і представляють милу лектуру для кожного Українця, а тим більше для учасника походу. Книжка має велику вартість, бо ж писав її кмдт армейської групи УГА, що здобула Київ 30. VIII. 1919 р.

Однак є в ній одна неточність. Неточність, яка вартості цілості споминів зовсім не зменшує. Тому, що та неточність відноситься до здобуття Жмеринки, в якій я як тодішній адютант III-го куреня 5-ої сокальської бригади брав участь, постановив я списати мої спомини з записок роблених безпосередньо після акції в полі, чи то як кмдт обозу III-го куреня, чи то як кмдт сотні, чи як адютант III-го куреня.

І хоч мої спомини відносяться безпосередньо лише до III-го куреня 5-ої бр., то посередньо відносяться до цілої 5-ої сокальської бригади, списую їх, щоби до вінка слави УГА додати подвиги 5-ої бр., яка хоч здештована збільшеними прикордонними дядьками у Фридрихівці, по геройськи держалася з іншими повночисельними галицькими бригадами в чотирокутнику смерті.

Ген. Кравс пише у своїм вступі, що спомини писані на підставі вражіння і переживань на Україні, які були ще свіжі в його пам'яті, отже не на підставі документів. А звичайно — пам'ять заводить. На 15 стор. Споминів читаємо:

„До наступу на Жмеринку вислано лише дві бригади, а саме 8. і 11-ту. 11-та бригада дістала напрям здовж залізничного шляху, а 8-а іти вперед на Станиславчик і наступати потім на Жмеринку з полудня. 2-га бригада мала бути в поготівлі за 11-ою як резерва. Наступ ішов скоро вперед. Без якихнебудь страт і без якогось поважнішого спротиву большевиків взяли ми Жмеринку”.

Виходить з того, що Жмеринку заняв III-ий Корпус УГА, тимчасом в моїх споминах, які подаю далі, описав я здобуття Жмеринки 5-ою сокальською бригадою. Мої спомини — щодо Жмеринки — потверджує також праця ген. Капустянского „Похід українських армій на Київ—Одесу в 1919 році. (короткий военно-історичний огляд). Часть III з 25 кольоровими схемами-шкіцями і документами в додатках”. А саме: стор. 25 пункт 4), стор. 27 при кінці VI. розділу і стор. 75. Бої 9. VIII.

В споминах подаю вражіння і настрої стрільців і старшин 5-ої бр., яким загальна ситуація УГА не була знає і тому здобуття цієї чи іншої місцевості уважали вони за виключну свою заслугу.

Від Збруча до Києва.

16. липня 1919 р. вечором перейшла 5-а сокальська бригада в Гусятині річку Збруч, кидаючи за

собою рідну землю, а сама пішла в незнану путь на схід — на наддніпрянську Україну.

12. липня 1919 на свято Петра і Павла атакувала 5-та сокальська бригада напрямом Проскурів і в околиці Чорний Острів — Війтівці — Фридрихівка зістала розбита через збаламучені большевиками прикордонні села.

Тому рештки, що лишилися по погромі у Фридрихівці — які ще кілька днів долучували до бригади — з биттям серця переходили Збруч, щоб на ново зібратися у тих братів, що перед 4-ма днями так нас стріляли з-за вуглів хат та stodil. Однак стрілець привик до небезпек, а дисципліна в нашій частині була і ціла 5-а бр. пішла за Збруч.

Пішла. Йшла подільськими ярами, селами та містечками чимраз даліше на схід, та дивилася з резервою на „хазяїнів”. Перейшли ми Лянкоронь — Смотрич — Дунаївці, та зайшли 21. липня 1919 в село Браїлівку, віддалене 2—3 верстві від Нової Ушиці. Тут призначила нам корпусна кмда район на відпочинок.

Село Браїлівка — тип подільського розгалуженого яру. Підїжджаєш до села і якби не церква поставлена на горбі — не думав би ти, що це село, а то тимчасом велике село. Бо хати в долині. Коло кожної хати густий вишневий сад робить з-далека вражіння зарослого густим лісом яру.

В Браїлівці перебули ми 10 днів. За цей час вспіли стрільці вигоїти свої босі ноги, спочити, а кмда бригади вспіла бодай вчасти взути, та вбрати своїх героїв з-під Сокаля, що значили кровавий шлях від Сокаля до Копичинець, від Копичинець до Скваряви коло Золочева, та назад за Збруч.

1. серпня 1919 вимашерувала 5. сокальська бригада з Браїлівки. III-ий курінь помашерував через Конищів — Ялтушків — Бар — Стадурі — Головинці — Біликівці. 7. серпня 1919 з Біликовець боєм заняв село Рів 8 верстов на захід від Жмеринки. Большевики залишили село, обсадили другий беріг потічка і держалися там 2 дні.

На право від нас в Межиріві був II/5 курінь, а на ліво в Тартаках I/5 курінь. Зв'язок між нами а I/5 курінем мала держати кавалерійська сотня 5. бригади. На другий день вечором перемогли ми большевиків, та переправилися на другий бік потоку, а большевики по незначнім опорі подалися на стацію Жмеринка, де прийшла їм свіжа допомога з Києва, і збиралися ставити опір.

Кмдт III/5 куреня сот. Чайка підтягнув курінь в чисте поле, а в ночі ще даліше на віддаль I—2 верстві від стації. Вислано зв'язок до кавалерійської сотні. Зв'язкові вернули з тим, що між нами і I/5 курінем є діра, бо кмдт кавалерійської сотні сотн. Рожко через брак амуніції залишив фронт, не повідомивши нікого ні на право ні на ліво. Сотнею чтра Цимборського наладнано зв'язок з I. курінем і справа поліпшилася.

А тут зявилася коло нас сотня повстанців от. Гютюнника, що не мала чогось старшин, та не

знала що робити. Негайно дали ми їх на ліве крило. Хлопці гарні, відажні радо підчинилися нашій кмді — і так ми рушили вперед.

В курені було нас по Чорнім Острові около 300 боедатних людей. Стрільці мали мало набоїв, деякі всього по 20, а лиш деякі щасливці „навіть” по 80 набоїв. І з тим пішли ми на ворога, що мав 6 броневиків, понад 1.000 штиків, та кількесот шабель. Стрелець знав, що, як вистріляє останній набій, піде дальше голіруч, а амуніцію ми мали собі доперва здобути в Жмеринці, тому ми наступали майже не стріляючи. Згідно з ген. Капустянським (стор. 75. Бої 9. VIII.) на Жмеринку наступали крім нас і Тютюнника щеї інші частини ГА.

Розвиднялось — ми рушили. Ворог отворив вогонь з броневиків, скорострелів, гармат, та крісів. Між нами і стацією Жмеринка один яр. В цей яр ми вбігли, а звідтам на горбок і дісталися під вогонь скорострелів, та картачів. Лиш два рази лягали ми на землю і в той спосіб посувалися майже без стрілу з нашої сторони вперед. Лише наші скорострільчики, що мали в запасі кілька лент набоїв, клекотіли то тут то там, підбігали вперед, та знов сіяли смерть. Наш наступ здеморалізував ворога, а що рівночасно наступала 6. бригада на ліво від 5-ої бр. на Браїлів, большевики уступили з Жмеринки коло 7-ої години вранці, залишивши багато потягів з амуніцією, харчами, сіллю, цукром, та біллям. В наші руки попало кількадесять полонених та усі потяги.

Ціль була осягнена завдяки значній допомозі нашої батареї під кмдою сот. Цапьяка, що влучним стрілом пригвоздив один броневик.

В тій хвилині надтягнув наш обоз. Зявилися теж старшини повстанців от. Тютюнника, та хотіли не дати нам користуватись добичею. Запахло порохом. Та скоро напруження ми поладнали і набрали стільки амуніції, що нам вистарчило на цілу зимову кампанію. Запасилися ми в цукор, та сіль, котрої ми вже 2 тижні не виділи. Добича була величезна, а страт при тім наступі не мав курінь ніяких.

Побіда під Жмеринкою сильно піднесла на душі стрілецьтво, а з другої сторони отворила шлях на Київ. Опісля машерували ми вперед то в резерві, то в першій позиції, але большевики так скоро уступали, що годі було їх дігнати.

Так перейшли ми Хмельник — Уланів. В Уланові прийшла до нас делегація жидів, щоб ми лишилися, а вони дадуть стільки контрибуції, скільки схочемо. Та заява довіря піднесла стрільців ще більше на душі.

19. серпня 1919 наступали ми з Райгородка на Бердичів. З другої сторони наступала на Бердичів енергійно 6-а бригада і заняла двірець. В Бердичеві зустрів нас легкий опір, правдоподібно місцевих большевиків. Однак по короткій скорострільній серії в місті утихло, а ми перемашерували місто з піснею. На стації застали ми вже саперів 6-ої бр., що нищили тор перед нападом большевицьких броневиків з Житомира. На стації запасилися ми в довгі скринки австрійської амуніції до скорострелів.

Відтак машерували ми знов майже без боїв та вступили в села київської губернії, а там повіяв зовсім інший дух. Люди нас витали як рідних, приймали хлібом і сіллю. Так приміром в Ніконівці дали громадяни на наше привитання виставу

„Сватання на Гончарівці”. В інших селах витали нас усюди радісно, відправляли богослуження на наш успіх і т. п.

27. серпня 1919. р. прийшли ми у Хвастів. Ми мали там день спочити, тому пішли оглянути місто. Люди дивилися на нас з цікавістю. Дуже подобалися їм наші відзнаки. На передмістю зголосився один швець і заявив мені, що Український Уряд перед своїм відворотом з Києва замовив у нього для війська деяку кількість пар черевиків, та лишив на цю ціль шкіру. З того він вивязався в той спосіб, що 300 пар черевиків може вже відставити. Ті черевики побрала 5. бригада. Коли зважимо, що наша армія була боса, то зрозуміємо, яка важна була прислуга цього українського патріота.

На другий день ми мали звільнити 8-у бр. в Кожухівці. В марші вперед побачили ми 8-у бр., що відступала витиснена большевиками з Кожухівки. Ми розвинулись в тій хвилині в рострільну, та заняли знов опущене село. Цілу ніч ворог острілював нас з броневиків, а рано ми вирушили в поле в напрямі на Скиток. Околиця лісиста. З ліса випала большевицька школа „красних командирів” густою лавою з метою, як ми опісля довідалися, відкинути нас поза Хвастів. Однак зараз під лісом сотня хор. Мельника зломила большевицький наступ, поранивши та вбивши кільканацять, а між ними вбито командира сотні. У вбитого кмдира знайшли ми карти та приказ, щоби проти наступом відкинути нас того дня за Хвастів. Так не дали ми большевикам виконати проти наступу і в погоні за ними здобули Забіре.

Тут зійшлися ми з 1/5. курінем та кмдтом 5. бригади сот. Косарем. По короткім спочинку дістали ми приказ маршу на Боярку через Малютинку — отже в бік, а 1/5. курінь мав машерувати також на Боярку коротшою дорогою. В дорозі на Малютинку полонили ми 2-ох большевицьких звязкових, що йшли з приказом до своїх частин. Ми перейшли Малютинку, та ввійшли в густий ліс. Сот. Чайка післав 2 сотні вперед в розстрільній. 2 в резерві машерували в кольонах. В лісі наткнулася наша розстрільна на большевиків. Вивязалася коротка але сильна стрілянина. Сот. Чайка потиснув свого сивого та пігнав туди, де була стрілянина. Скоро большевики утікли.

По тій стрілянині пішли ми дальше. Ліс прорідився, а перед нами на кількесот кроків стація Боярка. З заходу т. е. з Василькова їхав броневик і ми були певні, що це наш. Рівночасно з броневиком впали ми на стацію. Чтр. Боднарчук хотів йти до броневика дещо розпитати, але якраз почув від залогі: „таваріщ з какой часті?” Волося стало йому дубом і в тій хвилі він опинився за вуглом будинку. Вслід за цим чути було большевицьку лайку та скорострільну серію на нас. Рівночасно броневик цілою силою пари рушив вперед.

Стація Боярка занята нами. Село Боярка 2—3 верств на схід, а на полудне кілька верств від стації Боярка село Бодаївка, де окопалися большевики. Після бригадного приказу III-ий курінь мав заняти село Боярку, а стацію мав обсадити I-ий курінь. I-ий курінь окопався в лісі, а на стацію чогось не хотів, чи не міг прийти.

Я післав 2. їздців на звязок до 8-ої бр., що мала бути в Василькові кілька верств на захід від ст.

Боярка. Не минула година, їзди прилетіли на спінених конях і зголосили, що в Василькові большевики. Отже несподівано III-ий курінь вдерся клином на большевицькі зади, а з другої сторони большевицька частина в Василькові грозила оточенням нас. Ситуація була дуже поважна. Курінь наш слабкий. В заді в Василькові большевики, в Бодаївці большевики, а не відомо хто в селі Боярка; також не знали ми докладно, де окопався I-ий курінь. Мимо цього сотн. Чайка обсадив стачію скорострільною сотнею, а курінь помашерував в село Боярка.

Під захід сонця обсадив III-ий курінь Боярку велике розкинене село. В ночі лишив сот. Чайка в селі 2. сотні під кмдою пор. Плешкевича, а сам з півкуреном і адютантом вернув на стачію, бо ж могли наступити большевики і з Василькова і з Бодаївки. Стрільці були смертельно потоплені, лягали на землю як снопи, та зараз засипляли. Зате своїм бравурним маршем вперед помішав III-ий курінь пляни большевицького кмдування цілком. Большевики протинаступу не повели, не викинули нас за Хвастів, а навпаки, мусіли уступити з Василькова, який обсадила 8-а бр. а заняття Боярки було вирішним боем за долю Києва.

По очищенню Василькова приїхав на броневіку в Боярку головний отаман Петлюра, та дуже похвалив стрільців 5-ої бригади. В боях під Скитком і Бояркою мав III-ий курінь 2. убитих та 3. ранених. II-ий курінь стратив в лісі під Скитком пор. Гаука, що попав в полон, однак вже в Києві наспів до нас знов.

30. серпня 1919. р. раненько вирушив III-ий курінь з Боярки і йшов в боях через Юрівку—Шаравщину—Жуляни на товарну стачію Київ.

Заледви вийшли ми за Боярку — а день був ясний, гарний, літний, гарячий. Сонце піднялося високо. Тут же коло сонця показалася друга ясна куля, що висилала тисячі променів немов друге сонце — це золота баня Печерської Лаври. Коли стрільці довідались, що це Лавра, скидали шапки, хрестилися, цілували землю.

Одушевлені ввійшли ми в село Жуляни під сильним скорострільним вогнем. Наш курінь малий. Селяни нас витали, та говорили: „Це ваша розвідка, а деж ваша головна сила, бо ж большевиків пішла сила”. Ми їх успокоїли кажучи: „За нами йде ціла Галицька Армія”.

Вийшовши з Жулян стрінули ми ще опір большевицьких задних сторожей на узгір'ях перед самим Києвом, однак і той нас не стримав. Ми перемашерували полями просто на передмістя Києва, а перед нами розстелився гарний вид матери українських городів зі 100 золотими банями.

Киїни витали нас на передмістю, та жалували, що не можуть нас прийняти хлібом та сіллю, бо большевики забрали. Зібравшись на передмістю рушили ми на товарну стачію, яку ми обсадили в 6-ій годині вечером так нечаяно, що біля соток цілих потягів застали ми ще большевицьких „караулів”. Пор. Плешкевич вїхав на своїм коні на перон та влетів на одного „караула”. Зачався страшний рукопашний двобій на смерть і жит-

Санітарна валка 21. Бригади У. Г. А. Стоять від ліва: дес. Петро Смолій, віст. Іван Тишко, ст. дес. П. Лопух, сидять від ліва: булавн. Лукіян Бородавчук, сестра ?, хор. Ляндав.

тя. Большевик був сильніший і був би покочав пор. Плешкевича. Та в тій хвилині надбів один стрілець. Прискочив до них обох та з криком: „чекайте, чекайте, пане поручнику” всадив отвір кріса між них обох. Викрутив кріс дулом до грудей большевика і спустив язичок, а большевик повалився на землю.

На товарній стачії здобули ми величезну добу. Були там цілі потяги харчів, цукру, соли, амуніції, полотна, матерії, були броневіки, чого ми всього, як відомо, не дали ради вивезти.

Згідно з наказом ген. Кравса мав відбутися на другий день святочний вїзд до Києва. 5-а сокальська бригада мала дати почесний курінь. Кмдтом цього куреня мав бути сот. Чайка, а старшини з цілої 5. бр. мали бути кмдтами сотень та чет цього куреня. Та не так склалося, як бажалося. Новий білий ворог підступно, як пише ген. Кравс, провадячи переговори (другий раз в історії УГА) заняв Київ і ми залишили так тяжко здобутий престольний город і пішли далі в кровавий кадрий, в чотирокутник смерти, попросивши собі до „візаві” ще страшнішого ворога — тиф.

Український галицький полк в роках 1920-1922-1923 на Великій Україні

Спомин.

Написав: *о. Іван Левицький*, кол. підхорунжий УГА.

У нас вже є чимало споминів про У. Г. А. Читав я вже спомин про „кінець“ У. Г. А., а п. Борис Колодний у „Гал. Соц. Рад. Республіці“ 1920. р. стор. 27. подає, що Гал. курені розв'язано, а стрільців розкинено по різних російських частинах. Одначе ще нігде не було спомину про У. Г. А. в роках 1920—1922—1923. Уважаю за свій обов'язок подати цей короткий спомин до Історії Української Армії.

Тульчин. — Лічниця У. Г. А. містилась у палаті московського кн. Суворова. У правім крилі цієї палати, у двох наріжних кімнатах першого поверху лежать старшини. У решті кімнат цього ж крила розібрані підлоги, вікна, двері — це сліди революції. Ліжок у цих двох кімнатах 10 і стільки хворих. Лічилися майже всі власним коштом, хоча ліки і харч діставали ми від управи лічниці. Зв'язку майже жадного не було із управою, а то через віддаль, бо палата — це був великий будинок, а крім того був великий брак лікарів і ліків. Крім шпитального лікаря та сестер заходив до нас дуже часто місцевий фельчер Левицький, який дуже прихильно відносився до нас та лічив, як знав і як міг.

Настала весна 1920 р. Перехід У. Г. А. в Ч. У. Г. А. Ліжка почали опорожнюватись, хто лиш міг, чи старшина чи стрілець, втікали. Остались лиш ті, яких тяжка хвороба прикувала до постелі ще на довший час.

Про саме місто та відносини не можу нічого писати, бо в ньому майже не був, від Різдва до Великодних Свят пролежав у згаданих кімнатах. Пригадую собі, що лежачи біля вікна — а було це на передодні приходу большевиків — я бачив з нього горбок в напрямі заходу, за яким зникали останні підводи, на яких відїздили наші війська.

Прикований тяжкою недугою тифів: плямистим, поворотним і черевним, а вкінці часовим параліжем у ногах як наслідком тифів, я зовсім не міг рухатись, хоч ноги майже нічого не боліли — крім пальців у ногах відморожених і вже вилічених.

Одного дня, а було це вже по злуці У. Г. А. з большевиками, попід вікна лічниці перейшли у гробовій мовчанці наші частини на фронт як Ч. У. Г. А. Що тоді діялось у мені, знає лиш той, що тоді жив, бачив це, хотів йти, а не міг.

Вони відійшли, а ми залишилися. Наслідки „злуки“ не довго дали на себе ждати. Ліжка у наших кімнатах стали проріджуватись, одні почали самі втікати а по інших приходила Чека. Забрали від нас якогось старшину, мабуть наддніпрянця — останками сил боровся але боротьба була нерівна, Вдягли його і повели — під „стенку“.

Харчі, дієти, платні знесли, залишили трохи

свого гроша і за них прийшлося жити та лічитись.

Одного дня, коли я почав трохи ходити, а радше сунутись на руках серед ліжок, зайшов я так до другої кімнати і на диво знайшов там свого тіточного брата Юрка Курмановича, брата танича генерала Віктора — який вже також якийсь час лежав недужий на тиф. Привитавшись, розговорившись, почали ми у двійку радитись над нашим положенням. Та в-тім прийшов наказ опорожнити ліжка і зробити місця для червоних. Тоді ми у двійку наняли квартиру таки зараз біля лічниці, але і тут не дали нам спокою — шукали за старшинами. Наслідок був такий, що брат утік, а був він хорунжим від артилерії, а я таки залишився. Хвороба не покидала, а почала змагати на ново. Вже і ходити чи радше сунутись на руках я не міг і прийшов в додаток ще черевний тиф. Мене, ні живого ні вмерлого, перенесли назад до лічниці.

Так пролежав я до Великодних Свят. Управа лічниці під проводом сот. Івана Рудницького справила свята, — наділила пасхою. Спасибіг їм. — Лікарська комісія признала мене як тяжко хворого на дальше лічення і то в Одесу. І третього дня Свят повезли нас на трьох підводах у Вапнярку на залізницю, а далі у Одесу.

Нас їхало п'ять: поручник Махник без двох ніг вище колін, четар Евген Дзінгало із Яворівщини без пальців у ногах, якийсь десятник без пальців у одній нозі, ще якийсь стрілець теж без пальців і я. Ніюдин не рухався, всіх треба було носити, а то й обертати — всі тяжко хворі. Нас повезли старшини і одна сестра.

У Вапнярці прийшлося нам ждати від полудня до пізної ночі на відїзд, хоч потяг мав ще в полудне відійти. У цю пору на тилах большевиків оперував отаман Тютюнник. Червоні вантажили піхоту, кавалерію, артилерію, не знали куди і як боронитись і скоса, а то і добре ворожо дивилися на нас. Нас завантажили у товарний вагон і десь у ночі ми відїхали, а рано стали у Одесі.

День був гарний, теплий, цеж була весна, український південь, а сонічко вже добре гріло. Наші конвоєнти пішли у команду двірця зголоситись та просити санітарних возів по нас. Це трохи забрало часу, а ми сидючи у вагоні снували ріжні думки. В-тім приступили до нас залізничники і спитали мене, чи я знаю по німецьки. Я потакнув, що знаю, тоді вони заявили нам, що тут нас жде певна смерть, що нас розстріляють. Хотіли ще щось говорити, але в цю хвилину надійшли наші конвоєнти в товаристві Чека. Почалась перша стріча із чекістами, перегляд паперів та ревізія. Забрали нам револьвери, майже всі річи, залишили лише те, що на нас, кажучи, що йдем у лічницю то нам того не треба. Почесли нас на ношах до тачанок і повезли до Української Лічниці при вулиці Старопортофранків-

ській ч. 36. Ця лічниця була тепер переіменована на „Сводно Евакуаційний Госпіталь № 35”. Командантом лічниці був отаман Гарабач.

По списанню генералій (списував їх мабуть Петро Галинський, підхорунжий У. Г. А.) призначили нас у одну кімнату в партері від подвіря. В цій кімнаті було не більш як 8 ліжок і стількиж нас хворих. Тут запізнався я із чет. Пушкарем.

Саме на передодні відомого розстрілу Галичан в Одесі на стації у вагонах та загального виарештовання навіть хворих у нашім шпиталі, а було це мабуть в тиждень по нашім приїзді, нас трьох, а то: пор. Махника, четаря Дзінгала і мене відвезли на дальше лічення у 24-ий хірургічний шпиталь при Грецькій вулиці, який тоді знаходився у грецькій школі.

У нашім шпиталі був фельчер, який зовсім не хотів нас доглядати. Ми, як тяжко хворі, потребували доброї опіки, а фельчер Філіпов-Беловський зовсім легковажив собі нас. Одинокі сестри, що дбали про нас. У перше ми побачили тут комісаря. Була це жидівка мала, погана, словом, як то в нас кажуть паршива жидівка, але бровніг за поясом носила та розпитувала нас, що ми за одні.

Та лихо не спить. Коли ми вже були у 24. хір. шпиталі впало воно на нас. Галичани перейшли на фронті до Гол. Отамана Петлюри. На нас видано присуд смерті і то досить оригінальний: викинути із другого поверха на діл, засуд короткий, засуд „рабоче крестянской депутації”, виданий хворими червоноармійцями. Хоч у лічниці були і білогвардейці, їх не чіпали, а лиш нас трьох. Однак управа лічниці нас оборонила. Як до тепер лежали ми в одній кімнаті, так по цім засуді, нас розмістили. Пор. Махник залишився на своїм місці, а чет. Дзінгала і мене перенесено в іншу кімнату. Операцію тут перевели лиш пор. Махникові, що з ним опісля сталося, не знаю. Можу лиш тут сказати, що дійсно був тяжко хворий. Перша операція без жадних лікарсько-хірургічних засобів, а дальше друга сильно поділлала на його здоровля. Мав при собі цигру, що її якимсь чудом не забрали в нього та часто на ній вигравав. Я залишив його в цім шпиталі. Тому, що нас було лиш трьох, нас усі знали, хто ми є, а проте управа відносилася до нас більш як добре. Коли було забракло місця на ліжках і клали по трьох хворих на двох ліжках, нас залишали завжди самих на своїх ліжках. Персонал був контрреволюційний і також старався нам помагати у всім.

Чет. Дзінгало вилічився та при помочі знайомих, яких собі піднайшов, виробив собі якусь посаду. У 1925. чи 26. р. бачив я його у Львові.

По кількох тижнях мене перевезли до іншої лічниці, яка містилась ближче моря, на жаль я забув її назву. Відносини були тут погані, нечистота, брак харчів, діет не було, лікарського догляду та ліків теж. У цьому шпиталі лежав якийсь старшина білогвардієць, грубий, високий і здоровий як дуб, але всетаки ніколи не ходив, а носили його щодня на перевязку, ще і „пост” сидів біля нього як день так ніч. Носили його доти, поки не втік.

По кількох неділях призначено мене трикратною лікарською комісією на дальше лічення на Лиман. На лічення на Лиман було дуже тяжко ді-

статись у цю пору, але я відіхав. На Лимані пролежав я повних 2 місяці, липень і серпень. Санаторія де я лежав, це бувші приватні „дачі”. Лікарський догляд був дуже добрий, харч 5 разів денно, теж дуже добрий, ріжні десерти, вина, овочі, лічення у купелевих заведеннях, обслуга майже вся панська старорежимна, щоденні розривки, концерти-вистави, але все московське. Раз музика хотіла грати українські пісні, однак влада спротивилась, добачувала в тім контрреволюціопетлюрівщину.

В кімнатах нас лежало по двох, а товариство було ріжне. У цім павільоні, де я лежав, лежали здебільша хворі старшини та вчені. Запізнався я тут із Іваном Зрадою, який був там санітарем, а тепер є священиком у Галичині.

У вересні, як я вже виздоровів, відіслали мене до „дому виздоровців” у Одесу. Цей дім знаходився у якійсь школі біля парку, з якого вид був на море (назви не памятаю). Бруд, нечистота, підлий харч, відносини страшні, товариство ріжне, москаль, татарин, китаєць. Почало дошкульовати зимно, ніякого одягу в мене не було крім цього що на мені, осінь надходила. Від моря тягнули зимні вітри.

Той сильний перескок від першорядної санаторії до т. зв. дому виздоровців знов надрушив слабе мое здоровля. До того мучила мене туга за своїми, непевність, що робити, куда іти, всілякі думки, пляни. Молодість казала жити, а недуга румила свое.

Почали списувати всіх здорових і відсилати на Перекоп на Врангелівський фронт, а звідтам приходили невеселі вістки. Врангель добре укріпився, а червоні рішили цей фронт за все зліквідувати. Слали людський матеріал, збирали, де лиш і кого могли, починали і нас брати. Записали і мене. Одного дня я пішов на „супровіт. комісію” де признали мене як нездібного до війська, мали видати за кілька день папері на поворот до Галичини, яка була тоді під окупацією червоних. Однак, коли я прийшов в означенім речинці по папері, мені їх не видали, кажучи, що червоні опускають Галичину, бо там поляк із Петлюрою наступає, от кажуть — вам тепер у Галичину не вертати то йдіть на Крим. І вийшов знов у Крим.

Та існувало тоді в Одесі т. зв. Міжнародне Бюро, яке знаходилось у якомусь Банку, де списували всіх чужинців. Пішов я до того бюра, кажу що я старий австрієць, біженець, десь пригадав собі ще зі старого режиму, що такі річи існували. Питали, розпитували, оглядали, нюхали, чи контрреволюцією не пахну, вкінці сказали прийти за день-два. Діставши документи подався я до Жмеринки до своїх частин, себто до Червоних Галицьких Частин. При мені записувався у цім бюрі якийсь Галичанин, мабуть старшина літ 35—40, що з ним сталося не знаю, я його нігде більше потім не бачив.

Із тими паперами вже я не пішов до дому виздоровців, а просто на дворець. Діждавши вечора всім до потягу та на полудне приїхав у Жмеринку і знайшов наші частини, а радше якусь частину, нині не тямлю яке то було бюро, бо раз що тих бюр була велика сила, а друге що це бюро евакуувалось із приближенням фронту Петлюри, а вкінці я як оглашений новик не успів вивчити всіх цих назв. Мені лиш тут

доповнили документи до Винниці, бо там стояли наші частини. Таки вже пізно вечором на тендері вийхав у Винницю, де на рано приїхав.

Винниця, місто знайоме мені з 1919 р. з часів Української Держави. Тут зайшов я перш за все до знайомих, що проживали напроти Нар. Дому, трохи підкріпився, відпочав, спитав про ситуацію і довідався про наступ Петлюри, бої партизан в околиці. Рад не рад прийшлося іти до своїх частин зголоситись. Зайшов до кримських казарм, які були зараз біля двірця.

І так перебуваючи від весни до осені по різних лічницях, я опинився знову так би казати серед Галицької Армії.

У. Г. А., чи тепер Ч. У. Г. А., числила тоді у Винниці біля 1000 душ, а назва була „Запасний Галицький Курінь при 45 Сов. Стр. Дивізії” чи в скороченню Зап. Гал. Бат. (Запасний Галицький Батальон). Зайшов у канцелярію запитатись. Тут стали питати, що за один, де служив, чим був, де дотепер перебував. На щастя у мене папери були всі в порядку, вже від осені 1919 року по різних лічницях — скоро рік, і тимиж паперами виказав я своє „алібі”. Із канцелярії вийшов військом. тов. Онуфрій Нагуляк, поставний, досить високий і почав шукати в мене контрреволюції, але на моє щастя її не знайшов і вдоволься паперами. На паперах всіх було, що я стрілець. Однак мій стан здоровля та зверхній вигляд велів їм післати мене у булавну сотню, чи пак на кухню стругати бараболю.

У булавній сотні я стрінув деяких знайомих, як пр. свого свояка Михайла Левицького із Борислава, хор. Михайлова із 7. Бригади та ще дєкого. Ціла булавна сотня мала на своїм етапі різних фірманів і інших людей із господарських частин, а також відділ хворих-німецьких, що ніякої служби не сповняли, але мала також на своїм етапі із 30 різних бувших старшин чи підстаршин (якщо їх не було більше, бо я застав біля 30) як підозрілих. Жадної строевої служби не сповняли, зате ходили до поблизьких лісів різати дрова, а ходили на кілька днів, діставши стількиж пайку, а ті що залишалися у казармах, стругали бараболю, замітали подвір'я, носили воду. Але стан цих людей все зменшувався — втікали. Команда була вдоволена з цього, бо мала меншу відвічальність.

У Винниці я перебув 5 день і за цей час щоденно відбувались „мітінги” під проводом військова Нагуляка, що залюбки вилазив на якийсь насип на подвір'ю та в подертім австрійським плащі разом із іншими партійцями пописувався знанням талмуду Маркса. На мітінги йшли всі, а це виключно страху ради. По скінченню мітінгів та по відспіванню революційних пісень всі розходились. Осінь вже на добре добиралась, сонце хоч світило та не гріло, ночі були холодні, казарми без вікон, дверей, без пріч. Зимно далось мені німецькому і без жадного теплого одягу, без плаща, у московських лаптях добре в знаки. Ще бодай задня пішов на сонічко грітись, якщо воно ще мало силу, але у ночі то у куточку на пригорщі соломі добре мерз. Втікати не ставало сил і средств. Я сказав собі: що буде то буде!

Та на 5-тий день Зап. курінь залишив Винницю. Зачалася загальна евакуація. Серед стрільцтва почали ширитися різні поголоски, бувші старшини почали снувати пляни утечі. Приходить наказ відходу. Здорові маршовим походом відходять через Немирів і т. д. в Умань. Решта адм. персонал та магазин і хворі, при котрих і я був, вагонувалися.

В Умані курінь, чи пак „Галицький Батальон”, примістився у центрі міста, здається мені, у будинку бывшего суду. Штаб куреня: Комендант батальйону Степан Яцишин, військом (военком) Онуфрій Нагуляк, завідующий господарством (завгосп) Рожанківський, адютант Іван Гаврилів, діловод господарства Оришин, стар. скарбник Кузик, стар. писар штабу куреня Іван Лендзюк, писарі: Дзедзик, Іван Левицький і ще один. Курінь сповняв найбільш службу охорони Штабу XIV. Армії, як також і різні розізди по околицях без більшого значіння. Часто ходили робити т. зв. „суботники”, це є валити будки-страгани що суботи на базарі. В Умані мене призначили молодшим писарем Штабу Куреня. Трохи галичан знайшло приміщення у різних цивільних заведеннях, як школи, фінвідділи, наросвіти, чи суди. Тут стрінувся я із деякими знайомими з давніших часів, як Дмитрик, що працював мабуть в фінвідділі та ще із одним, на жаль назвиського забув, з яким ще служив за Австрії 1916. р. у Ярославі. Сам він був по фаху учитель і тепер по своему фаху працював.

До речі подам тут одну подію. Зайшов я у магазин одного дня по харчі, бачу там одного стрільця, що теж набирає харчі, придивляюсь йому і кличу до нього: „Здоров Іване!”. Витаюсь, подаю руку, а цей ані руш, ні руки, ні вітання, та ще й каже: „Я вас, товаришу, не знаю”. Кажу йому: ви так зветесь, звідсіля та звідсіля походите; ні, тай ні! Аж вечором хтось відчиняє двері і кличе мене. Бачу, це той що перед двома годинами мене відрікався. По деякім ваганню виходжу до нього. Витається він зі мною тай каже: „Слухай Іване, я тут не звуся Іван Ганицький — це син пок. о. Ганицького, військового духовника, що умер на тиф і похований у Винниці — але Іван Радкевич, криюся та жду нагоди на утечу”.

По місячнім постою курінь вирушив до Черкас. Штаб зайняв гостинницю у центрі міста, сотні по передмістях. Запасний курінь, чи як він звався в скороченню „Зап.-Гал.-Бат.” сповняв цююж саму службу. Черкаси, як і околиця, під цю пору сильно повстанча, всім нестроевим, почавши від адютанта аж до чури т. зв. вістового видано кріси і набої, з якими треба було всюди ходити і урядувати, навіть комбат і військом дістали кріси. День-два ми носились із ним, але опісля побачили, що нам не грозить ніяке лихо від повстанців — повстанці вже знали, які ми „червоні” і ми залишили кріси по кватирах. Хто міг ходив в театр, де вистави давали виключно українські. Взагалі характер міста і околиць носив в собі духа українського, сильно ворожого до московського наїздника. Арешти переводжено все і всюди.

(Далі буде).

Крути

Написав: Франц Коковський.

Прольог виголошений на Святі Крут в Бережанах, дозволений до вистави повітовим Староством в Бережанах дня 28. січня 1938. р. до ч. В. 32.

Занедбана братська могила героїв зпід Крут.

Частина цієї могили розрита, у ямі, що її видно на середині могили, людський череп.

На сцені сутінь. Довкола могили юнацтво. Голови похилили вниз, руки опустили додолу.

У протилежному кінці сцени:

РЕЦИТАТОР:

І дикі квіти вже відцвіли,
де бій колись ішов завзятий,
а понад тихії могили
злетить часами крук крилатий.
Часом осяє ясен місяць
розгорнену дощами яму,
де людський череп щирить зуби
і кличе тихо — — —

ГОЛОС ЧЕРЕПА:

Мамо, мамо!

РЕЦИТАТОР:

Нещасна Ти, прескорбна Мати,
блаженна, Страднице свята,
що слала діти по світах
за кривди других воювати
і нести месть усім катам.

Де не лилася кров гаряча,
куди річками не плила
юнацька кров, палка, добряча?
Де не ламалися крила
до тла?

Ізнад зелених, довгих рівнин,
з Бескидів, білим снігом квітчаних,
із шпилів, дебрів, із полонин
з усіх усюдів кличе твій син
жалібним стоном — — —

ГОЛОС ЧЕРЕПА:

Мамо, мамо!

РЕЦИТАТОР:

А як прийшлося стати враз,
щоб боронити Матірню Волю,
триста героїв стануло Вас:
лиш триста хлопців — квітів у полі
у бій нерівний за честь, за долю!

Ви стали твердо, ніби граніт
(гей, серця юні, серця гарячі!)...
В руках юнацьких кріси лискучі
врагам заграють гідний привіт!
Не час на сльози, спазми, розпачі,
як грають громи, як сунуть тучі!

На жир злітається гайвороння...
Преславний Київ увесь в гризні:
ідуть тривожні, зловіщі дні,
за нас хто стане, хто оборонить?

ХОР ЮНАКІВ:

А як прийшов оцей трагічний час,
як нас ділить почали вже на чверти,
як вража хвиля хлинула на нас,
вони одні сказали: Радше вмерти!
Не смерть, неволя лиш для нас страшна!

ХОР ДІВЧАТ:

І хоч нас так замучила війна,
хоч не одне проплакали й забули,
та не забуде мабуть ні одна
душа про тих, хто чашу пив до дна.

РЕЦИТАТОР:

Героїв триста залишає Київ,
в устах присяга: „Свідком Бог для нас:
кровю з під серця або сором змиєм,
або поляжем головами враз!”

ХОР ЮНАКІВ (батьоро):

День прийшов змагання, слави,
воскресенням стане він,
потечуть ріки криваві,
вороги впадуть лукаві,
залунає волі дзвін!

ОБА ХОРИ:

В кого сила — за рушницю,
хто безсилий — геть і геть!
Замість серця — в груди крицю,
замість ласки — гнів і месть!

РЕЦИТАТОР:

А як жертвою в бою нерівнім лягли
за долю країни, за честь і свободу
і як все віддали, що віддати могли,
струснули сумлінням народу!
Зірвалася буря нестримна, страшна,
замела московські сліди з України!

ОБА ХОРИ:

Хоч нині там злидні і люта зима,
кайдани, неволя, а всюди руїни,
у серцях народу, в таємній глуші
палають лискавки,
грюхоче грім,
стогонять прокльонами могили
і щось росте там у душі!

РЕЦИТАТОР:

До Вас, герої ізпід Крут,
до Ваших костей, до слідів,
юнацькі серця рвуться, бють!
До Вас пливе сердечний спів
життя:

При дальших словах Рецитатора юнацтво підносить праві руки до присяги).

все те, що Ви почали,
ми вибором, ми викуєм зо стали!

Перші дні після революції 1917 р.

Написав: Леонід Бачинський.

Революція 1917 року на Україні застала 36. окрему сотню скорострільців російської армії, в якій було багато українців, в селі Мирогощі Дубенського повіту на Волині. Командантом був сотник Гамаль, українець з Полтавщини.

Ця сотня властиво відповідала 4 сотням, а права команданта сотні рівнялися правам ком-дта батальйону (куреня). Мала власну інтендантуру і служила до вишколення старшин та стрільців, які йшли на доповнення армії.

Скорострільці були переважно типу Максима, але чимало було австрійських скорострільців Шварцльозе, та англійських типу Кольта.

Стрільців було коло 400 при 9 сталих старшинах і 20—30 старшин, що переходили вишкіл.

Революція в Петрограді дуже скоро дійшла до глухого села на Волині і зразу вартість сотні упала, а дисципліна, яка панувала під досвідною рукою сотника Гамалія значно ослабла.

Скоро надійшли прикази Керенського, військового міністра, які починалися словами „Всім, всім, всім”. Незабаром поручено було заснувати „Салдатські Ради”.

Ця анархічна організація у війську нищила дух і вартість війська та утруднювала провід такої частини, як скорострільна сотня, при понад 100 скорострільців.

Пізніше ці Ради стали большевицькими гніздами, вониж довели армію до небоєздатности і самовільної демобілізації.

Українців тої сотні (було трьох старшин) до Рад не вибрали. Всюди опанували виборні місця російські елементи, як більш демагогічні, увійшли особи мало освічені і вартість більшости з них була сумнівна.

В першій складі Ради був один лише старшина, прапорщик (хорунжий), з тих, що переходили вишкіл. Його вибрали стрільці.

Стали часто відбуватися „віча” і сотник Гамаль приказував старшинам брати участь, щоб

бодай так-сяк здержувати розбурханих і жаждущих чогось надзвичайного від тої революції.

Приказ армії, що можна переходити українцям до окремих зукраїнізованих частин викликав велике невдоволення у москалів. На одному вічу виступив підписаний та заохочував до переходу українців до своїх полків. На це якийсь старшина росіянин остро і грубо виступив проти сепарації. З піною на устах назвав українців зрадниками. Це викликало несподівану реакцію. Одні кричали „ганьба”, „хахли зрадники”, наші кричали „брехня”. Ще хвиля і розпочалася бійка. В цей мент хтось крикнув „хахли крадуть скорострільці”. Вічмент обернулося в лаву людей, які бігли до приміщень з скорострільцями. Одні і другі повитягали зі складів скорострільці і повстав „фронт”. Виставлені дула чекали відповідної хвилини відкрити вйну. Вияснилося, що дійсно на фронті перейшов до ворога „Український полк” але по назві, бо дійсно такий піший полк був в російській армії, зовсім не зложений з українців і нічого спільного не мав з новоформованими українськими корпусами.

Ця вістка облетіла усіх і трохи утихомирила дві національні групи. Одночасно довідалися стрільці, що їх делегата прапорщика хтось підстрелив. Це була провокація, але вона обєднала стрільців, озлобила їх і ледви не дійшло до самосуду над старшинами. Тут сотник Гамаль виказав надзвичайний сприт, арештовано того прапорщика і всі переконалися, що це він сам зробив собі „рекляму”.

Ці дві події викликали ще більшу анархію. Почалася дезерція.

Нажаль не знаю чим скінчилося це взаємівідношення в сотні між нашими і москалями. Ніколи не було між ними гармонії. Мене відіслано приказом до Дубна, а потім до Житомира. Ще далі взяв я активну участь в українській частині, в боротьбі з нашим віковичним ворогом москалем

Осип Мошура

КІННОТА ЇДЕ

Кіннота їде! Коні й люди —
єдиним тілом тут розквітли:
однаким ритмом дишуть груди,
одним вогнем їх очі світять. —

Бо знає воїн, що в атаку
нестиме кінь його, мов вихор,
і знає кінь, що до останку
в сідлі сидить козацтво звикло!

Мов пальці тих музик на струни,
так ноги коней на дорогу
кладуться ніжно, зграбно, струнко,
і дзвінко брязкають остроги,

і голови людей і коней,
підняті вгору, зорять славу..
Ще мить — і налетять розгоном
мов буря на ворожі лави.

Святочна хвилина піднесення воєнного прапору на флоті

Написав: *Святослав Шрамченко*, лейтенант флоту.

Стаття ця написана на кількох разі запити, як окремих осіб, так і наших організацій, а також для членів тих святочних комітетів, які уряджують „Свята Українського Моря“, щоб зазнайти по мірі можливості їх всіх з тим святом для воєнної флоту моментом, з тою урочистою хвилиною в житті кожної воєнної флоту, а тим більш рідної, яка зв'язана з щоденним піднесенням свого воєнного прапору.

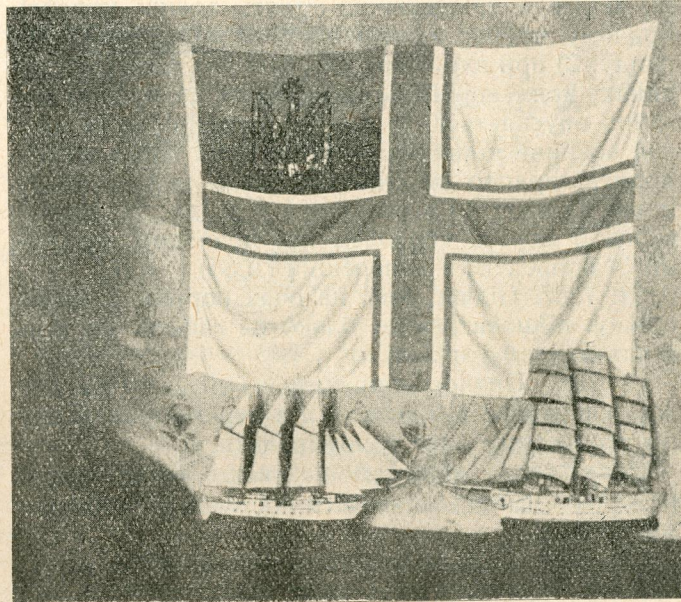
І якщо стане зрозумілим і на суходолі повна повага цього моменту серед тих хочби, хто цікавиться цим, то тоді мета моєї статті до певної міри буде досягнена. **Автор.**

Що це є український воєнний прапор?

На це дають відповідь такі статті „Своду Воєно-Морських Постанов“ книга X, „Морський устав“, який ділав в Українській Державній Флоті в рр. 1917—1920 і був остаточно затверджений 25 січня 1919 р. ч. 79 § 5 („Вістник Державних Законів У. Н. Р.“ Випуск V-ий).

Про український воєнний прапор.

Ст. 1284. Воєнний прапор — білий з синім хрестом, який ділить прапор на чотири рівні частини. Ширина хреста $\frac{1}{11}$ всієї довжини прапору. Відступивши на $\frac{1}{8}$ ширини хреста, проходить коло нього такої ж ширини (теж $\frac{1}{8}$ ширини хреста) си-

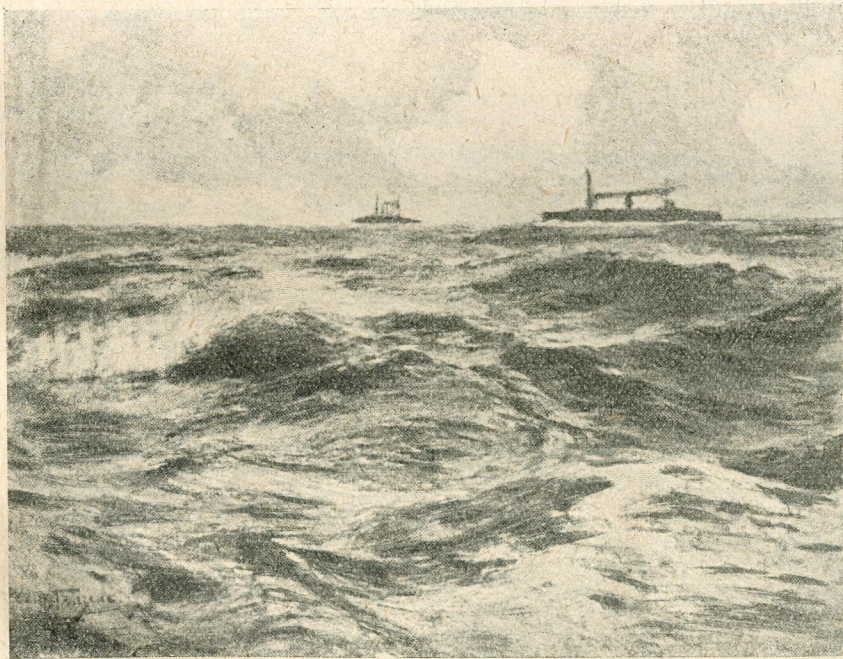
Перший і оригінальний прапор Української Державної Флоту, який зберігається у автора цих рядків. По ньому був затверджений прапор; він висів в кабінеті Товариша Морського Міністра, пізніш Морського Міністра в Києві і автор як старший адютант Морського Міністра тоді вивіз його і зберіг. — Під прапором 2 моделі вітрильних кораблів: „Шхуни“ і фрегата „Тарас Бульба“.

ня смужка, крім тих його боків, які прилягають до крижа. В крижі ж відступивши на $\frac{1}{8}$ ширини хреста від його боків міститься гюйс: національний прапор Держави (складений з синьої і жовтої горизонтальних смуг) в центрі якого міститься золотий тризуб з хрестом, такої ж ширини, як хрест і в 1 і пів рази вищий своєї ширини.

Шанується, як прапор в полку і всі служачі на кораблі мусять охороняти цей прапор до останньої краплі крові, як прапор Української Держави. Воєнний прапор підноситься на гафелі чи на кормовому флягштоці.

Ст. 1285. Воєнний прапор носить всіма кораблями, які знаходяться в кампанії, а з тих, які не знаходяться в кампанії: кораблями заліченими до озброєного резерву, — від восьмої години рано до заходу сонця щодня, як на якорі, так і на ходу. В негодану погоду дозволяється його опускати, але при зустрічі в цей час іншим кораблем українським чи чужоземним під прапором, то прапор мусить негайно бути піднятий і коли він буде притриманий достаточний час, щоб він міг бути роздвленим, дозволяється його знову опустити. Інші кораблі, які не знаходяться в кампанії, носять воєнний прапор лише в неділі і святочні дні.

Ст. 1286. Від заходу сонця і до восьмої години рано, прапор підноситься при виході з рейду, на

Картина відомого маляра-мариніста А. В. Ганзена, який деякий час плавав при штабі командуючого чорноморською флотом віце-адмірала Колчака. Чорне море. Лінійні кораблі: „Св. Пантелеймон“ і дреднавт „Імп. Марія“ перед боевою операцією під болгарським портом Варною, в літі 1916 р.

на якому є кріпость, чи стоять військові кораблі, причому прапор опускається по віддаленню від рейду: 2) при вході на рейд, при тих самих обставинах; коли корабель стане на якор, прапор негайно опускається; 3) стоячи на рейді, коли другий військовий корабель приходить на нього чи виходить; прапор опускається, коли цей корабель стане на якор чи віддаляється з рейду; 4) при зустрічі в морі з кораблем під прапором виконується приведенне в попередній (1285) статті.

Ст. 1287. Підчас бою, на очах ворога, військовий прапор підноситься не тільки на гафелі, але і на мачтах днем і вночі.

Ст. 1288. Прапор підноситься і опускається завжди слідуючи за старшим, а в окремому плаванні по особистому наказу команданта.

Примітка: У відповідь на салютування прапором, прапор приспускається відповідно зробленому салюту.

Ст. 1289. Підчас бою охорона прапору доручається окремому надійному підстаршині, який не допускає нікого до нього торкатись без особистого наказу команданта. Наколи прапор буде збитий, він негайно мусить бути замінений другим, щоб ворог ані на один мент не міг припустити, що прапор перед ним був опущений.

Ст. 1290. Військовий прапор носять всі кораблі Української Державної Фльоти, які знаходяться під командою морського старшини.

—о—

Саме щоденне піднесення військового прапору на кораблі носить незвичайно святочний характер.

Ось як воно відбувалося що-дня на військових кораблях Чорноморської Фльоти:

„Літо 1916 р. — Севастопільський рейд. — Лінійний корабель-дреднавт „Імп. Катерина Велика“. Чудовий, теплий, полудневий ранок заповідає чергову спеку на день.

На „Катерині“, як і на всіх кораблях на рейді, іде щоденна рання чепурня корабля. Його миють, шурують, чистять, „драють“ мідні частини, щоб допровадити до тієї блискучої чистоти, якою славилися кораблі Чорноморської фльоти.

Без п'яти хвилин 8 на флягманському кораблі командуючого Чорноморською фльотою лінійного корабля „Юрій Побідоносець“ підноситься до половини сигнал „ЩИ“, що означає, що за 5 хвилин відбудеться на флоті піднесення прапору без церемонії¹⁾, себ-то так, як воно відбувається що дня.

¹⁾ Піднесення прапору з церемонією відбувалося з святочні дні ще з більшою урочистістю.

Почесну варту корабля викликано на гору. Вона в цілім білім однострою під командою вартового кондуктора фльоти поспішає на своє місце на ют²⁾ по дорозі накладаючи шпики-багнети на рушниці. Всі старшини корабля довгим білим рядом витягуються по старшинству на юті по правому борту корабля. На лівому флянзі старшин відступивши від них на десять кроків, шикуються довгий білий ряд кондукторів фльоти, а далі короткий білий ряд гардемаринів фльоти³⁾. Сурмачі виблискуючи сурмами займають місце коло почесної варті. В ручний мегафон розноситься команда вартового начальника:

„Стати до борту!“

І вся команда корабля кидає роботу і стає до борту — лицем до середини корабля.

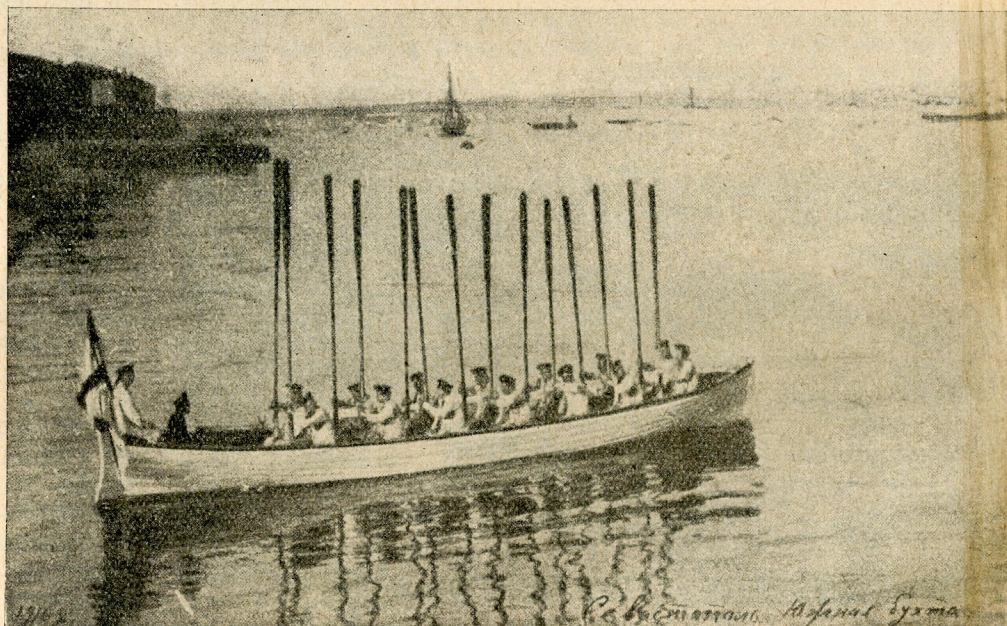
Настає така тиша, що чути як дзюрчить вода від миття палуби, яка збігає з палуб до шпігатів.

Ця побожна тиша, в яку Чорноморська фльота занурюється кожного ранку, панує вже над всіма кораблями, над всім Севастопільським рейдом. І шлюпки на рейді, побачивши сигнал „сушать весла“, нерухомо розпластуючи їх над водою, як якісь невідомі великі птахи — і срібні краплі води падають з білих, шклом зісклоблених лопастів у рівну ранню воду і звук цих крапель можна почути, така тиша стоїть в цей мент над рейдом в Севастополі, тай не над одним Севастопільським рейдом, а над всіма рейдами Чорного моря, де тільки не знаходяться військові кораблі славної Чорноморської фльоти. В цю-ж тишу занурюються і ті кораблі, які ідуть в морі, де їх ніхто не бачить і там лише чути, як гуркотять у воді їх гвинти.

Самий же прапор не лежить, а поважно поко-

²⁾ Ют — частина горішньої палуби корабля ззаду його — на кермі.

³⁾ Серед гардемаринів фльоти: автор цих рядків.

Севастопіль 1916 р. Південна бухта. — По команді „На валок!“ всі весла на шлюпці взлітають сторч — догори. Команда ця буває підчас піднесення або опущення прапору, а також для віддання пошани вищим старшинам.

Перші повідомлення про чортківський пролом

Подав: Т. М.

іться, складений на всіх кораблях однаково на лівому локті матросів-сигналістів.

Між тим тиша накоплюється все більш і більш над кораблем, над кораблями і над всім рейдом.

На юті вже показався командант „Катерини” поважний капітан І. ранґи; потім показалася висока, струнка, гарна постать контр-адмірала — начальника І. Бригади лінійних кораблів Чорного моря, в склад якої входила „Катерина” і на якій він тримав свій адміральський прапор.

І коли нарешті тиша дійшла до свого кульмінаційного пункту, на „Юрії Побідоносці” сигнал пішов до гори — до кінця.

„На прапор і гюйс струнко!”

Лунає урочисто — протяжний голос вахтового начальника через мегафон і замирає.

І над кораблем і над цілою фльотою запанувало повне мовчання — скупчено — поважне...

Ідять очима через біноклі сигнал командуючого фльотою на „Юрії Побідоносці” вахтові сигналісти-матроси. Їсть його очима через бінокль Цайса і вахтовий начальник корабля. Бо треба піймати той перший момент дрижання адміральського сигналу: початок його піднісся до долу, бо ж для того і підноситься сигнал на кораблі командуючого фльотою, щоб всі кораблі на рейді виконали його одночасно.

Нарешті... „Прапор підноситься!”... раптовно-приспішуючий голосний доклад матросів-сигналістів з горішнього містка корабля різко порушив мовчання.

Безмовне і швидке питання дозволу блискучим і читким зворотом з відданням пошани в бік команданта корабля і адмірала з боку вахтового начальника.

Таке ж урочисте віддання честі з того боку: яка згода!... і хвилина мовчання, мовчання на Чорноморській флоті скінчилося.

„Прапор і гюйс піднести!”...

Пролунала енергійна і гучна команда вахтового начальника мегафоном в напрямку юту („на прапор”) і в напрямку носа корабля („на гюйс”).

І раптом лопнула вся тиша.

Заграли сурми, засвітали всі боцманські дудки підстаршин фльоти, гарно затріпотіли в повітря чорно-жовті стрічки білих матроських кашкетів, зірваних одночасно з тисячі голів, подвійний тріск рушниць, взятих читко почесною вартою по команді з палашем „підвись” вартового кондуктора фльоти: „На варту” — так „адь—два”! (раз — два!), різкий стук весел, враз підлітаючих над шлюпками на воді сторч — до гори по команді стернових „На валок” і передзвін „шклянок”¹⁾ на старих кораблях... і симфонія кінчається: прапор в тиші доходить до місця.

„Накрійсь! Вільно! Варта до долу! Розійтись! Продовжувати прятання (корабля)!” пролунала на закінчення цієї урочистої хвилини команда вахтового начальника і на кораблі розпочався офіційно день.

¹⁾ Дзвін або „биття шклянок” існує по всіх фльотах для вказання часу по окремому укладу. Між іншим на „Катерині” тоді шклянок не відбивали.

В часописі для війська „Козацький Голос”, що виходив при І. Корпусі УГА, находимо в ч. 18, з дати 12-го червня 1919 р. такі перші повідомлення про чортківський протиступ:

Офіційне звідомлення з дня 5, 6, 7, 8 і 9. червня.

Західний фронт: По опущенню перед переважаючим ворогом Тернополя 1. червня, наші війська на північних крилі були змушені до дальшого відступу. Дня 7. червня удалось ворогові заняти навіть Чортків та відтиснути наші частини аж поза Ягольницю між Маньковичі. Вчора 7. червня повели наші енергічні війська протинаступ, а бої тревали через цілий день 8. аж до 9. червня, який дав повний успіх. Нами занято ЯГОЛЬНИЦЮ, ЧОРТКІВ, БІЛУ І БІЛОБОЖНИЦЮ. В декотрих місцях відкинено ворога аж на 15 км. В наших руках осталося багато полонених, 5 скоростріль, 5 тяжких і одна легка гавбиця. — На лівім крилі над Стрипою без змін. — Наші розвідчі стежі доходили до БУЧАЧА і на південь до СОРІК*).

Н. Ш. Г. А.

Розбиття польської армії.

З депеш, які одержали ми від II. Гал. Корпусу довідуємося, що в Чорткові зістала розбита нашими хоробрими частинами польська армія. Полонено більше як 200 жовнірів, здобуто 52 скоростріль, п'ять 10 см. гавбиць, одну 8 см. канону австр. — все з замками і муніцією, три пушки без замків, приблизно 50 тисяч піхотної німецької муніції, около 120 німецьких крісів, крім сего багато обозного матеріялу.

Наше військо мимо умучення просить о приказ дальшого наступу за поляками, які цофаються в не порядку.

Населення витає наші частини з одушевленням.

*) Кінцеві уступи звідомлення, між ними звідомлення із східнього фронту Дієвої Армії — пропускаємо. Т. М.

Передплачуйте і поширюйте господарські видання

КРАЄВОГО ГОСПОДАРЬСЬКОГО ТОВАРИСТВА

„Сільський Господар”

у Львові, вул. Руська ч. 20 III. пов.

1) Ілюстрований двотижневик „Сільський Господар”, присвячений усім ділянкам сільського господарства і рільної культури села та справам оборони і заступництва хліборобських інтересів нашого народу. Річна передплата вносить 8 зол. Якщо збереться найменше 10 читачів і разом замовлять на адресу одного 10 примірників, то річна передплата вносить тільки по 3 зол. Ця гуртова передплата має бути вплачена згори за цілий рік. 2) Ілюстрований місячник „Український Пасічник”. Одиначна річна передплата вносить 6 зол., гуртова при найменше 5-х примірниках тільки по 4 зол. 3) Ілюстрований місячник „Хліборобська Молодь”. Річна передплата тільки 1-20 зол. — Крім часописів видає і висилає за попереднім надісланням належності різного роду господарські книжки і підручники. Жадайте проспектів і цінників.

При VII-й Львівській Бригаді на Великій Україні

Хронологічний хід подій.

Написав; П. Мигович, б. пор. УГА.

(Продовження)

Згідно з приказом команди бригади рушили оба полки на Троянів. То було коло полудня 21. вересня.

13-ий полк пішов в наступ. Большевики обсадили східній край місточка. Наші рухи обсервували дуже докладно — бо терен від села Татаринівки до Троянова рівний.

Полк 14-ий остав в резерві — скупчений сотнями в ровах і так: III-ий курінь на полях, на ліво від дороги Татаринівка—Троянів при роздоріжжі. Курінь II-ий на право від тої самої дороги, а курінь I-ий на полуднево-західнім краю села. Перед нами — а за 13-им полком, батарея — дві гармати.

Почався бій. Сотні 13-го полку почали підсукатись під Троянів. Та большевики чулися сильні і не уступили. Навпаки, коли вони побачили, що наші розстрільні наступають нерішучо — неохотно, почали собі наступ. Зв'язку з IV-ою бригадою, що мала рівночасно наступати з півдня — не було. IV-та бригада зовсім не наступала. З того скористали большевики, бо всі свої сили спрямували проти VII-ої бригади.

Бій тривав до год. 17-ої, до часу, як большевики кинулися до наступу. Артилерія, що мала свої становища 1 км. від Троянова почала відступати. Дорогою, що нею відступали гармати, счинилася курява порохів. Була погода, сухо. Легенький вітрець розніс клуби порохів по полях. Порох розстелився при землі, гей дим перед дощем. Приляг зовсім до землі. Що робиться на переді в тій хвилині не було видно. Большевики використали клуби порохів, підійшли розстрільною так, що їх не було зовсім видно, аж на скупчені резерви 14-го полку.

Наші сотні отворили сильний вогонь. На хвилину придержано большевиків, але зараз таки почали вони йти на нас. І так підійшли на приблизно 100 кроків від нашого куреня.

Нараз один з четових командантів III-го куреня, що був на правому крилі куреня при дорозі закричав: „ціляти”. Стрільці, що були коло четового команданта зрозуміли це, як „утікати”. І ті, що одержали приказ „ціляти”, почали утікати. В такій ситуації вистарчить, як один подається взад — за ним другий — третій і цілу розстрільну нема сили нікому здержати.

Настала панічна утеча III-го куреня, II-го куреня, I-го куреня, цілого полку — та бригади. То був один великий жах, як всі, без розбору — утікали, вулицею, городами, поміж хати, та поза село. Піхота, обози, артилерія, скоростріли — все, що було в бригаді — не оглядаючись на нікого, перестрашене бігло що-сили взад — за село. Одна з батарей на полуднево-західнім краю села почали стріляти картачами — на близьку віддаль і обстрілювати большевиків. І це все не

помагало. Батерія мусіла в поспіху також опустити своє становище, бо от-от булаби попала ворогам у руки.

За увесь час війни, не приходилось нам так, в неладі і переполоху відступати, як тут, в Татаринівці. Аж за селом, вже на шляху Житомир—Бердичів все задержалось. Стрільцтво посідало перетомлене й перестрашене в рови по обох боках шляху і гляділо мовчки один другому у вічі, дивуючись, що сталося, що ціла бригада в такій паніці опустила Татаринівку, тим більше, що большевиків не було більше, як 300 боевиків.

Наш бій з большевиками під Татаринівкою і відступ звідтам, це найслабша сторінка VII-ої бригади — за весь час її існування.

Тут був останній наш бій з большевиками, перед злукою нашої армії з російськими військами генерала Денікіна. Ми, II-ий курінь, хоч були ще на фронті з большевиками, але боїв уже не приходилося нам з ними провадити.

Дальший відворот.

Дня 22. вересня ранком прибув наш полк до села Скриглівки, 5 км. на захід від Бердичева. По короткім відпочинку рушили ми дальше на захід, вздовж залізничної лінії Бердичів—Шепетівка, до села Рачки — а на другий день до міста Чуднова. Тут залишився наш полк, як запас. 13. полк закватуриувався в селі Дубищі, що лучиться з Чудновим від північної сторони. В Дубищу повнив 13. полк охоронну службу.

Большевики в той час на нас не наступали. Було спокійно. Поворотний тиф ширився між стрільцтвом сильно. Одні відходили до лічниць, другі приходили звідтам, а треті хорували при сотнях. Тих, що верталися із лічниць за боевиків числити було годі. Виглядали вони зле — були мізерні, зголоджені, обезсилені. Треба було їм давати більше харчу, щоби віджилились. Так і роблено.

В Чуднові розв'язано наш III-ий курінь. Стан того куреня так змалів, що треба було його зліквідувати. Одну сотню того куреня приділено до II-го, а одну до I-го куренів. Тими сотнями доповнено стан сотень обох куренів.

Курені числили тоді по около 300. чоловіка. Стан полку виносив около 750 стрільців харчового стану.

Командант III-го куреня, поручник Льонгин Комарівський з більшістю своїх старшин мав відійти до етапу і вишколювати новобранців та організувати резерви для полку. Саме тепер проголосив Уряд Української Народньої Республіки мобілізацію 10-ох річників. Цих новобранців треба було вишколювати на військо. Як показалося пізніше, мобілізація зовсім не вдалася, бо новобранці розбігалися до своїх сіл і домів.

Дня 26. вересня відійшов II-ий курінь з командою полку до села малої Татаринівки. Курінь I-ий відійшов до села Слободища, з одною сотнею в місточку Пятках.

Вже 28. вересня стягнуто полк, як запас до Бердичева. Курені закватерувалися в касарнях на Лисій Горі. Був це цілий комплекс давних російських касарень. Тепер примістились тут наші курені.

Та і тут не задержалися ми довше. Взагалі в цім часі чогось нашу бригаду, а з нею і полки перекидувано з місця на місце — раз вперед, то знова назад. Вже 30. вересня відійшов полк з Бердичева до села Ахатівки, на північ від Бердичева. З Ахатівки подався перший наш курінь на позицію в селі Катеринівці, де звільнив частини X. бригади.

У два дні пізніше II-ий курінь обняв ці становища від нашого I-го куреня. Наша боева лінія полку тягнулася тоді від села Катеринівка на захід і полудневий захід, аж під село Швейкову. На ліво лучив до нас 13. полк, а на право III-та бригада.

На фронті було тоді спокійно. Большевики на нас не наступали. Ми не мали з ними навіть чуття звязку. Та всеж ми приготовлялися, що вони можуть на нас наступати. Ми окопалися та затягнули навіть ряд колючих дротів перед окопами — і так чулися безпечніше. Команда куреня була в Катеринівці. Команда полку на хуторі Осиків. Команда бригади у Бердичеві.

Були вже приморозки. Багато стрільців не мало плащів. Були лише в блюзках. Ночами вистоювали на стежах та простуджувалися. Після того відходили до обозу або до лічниці. І це поменшувало боездатність сотень. В той час брак лише одного стрільця в сотні вже відчувався. Боевий стан все меншав.

Під цю пору гостив в команді II-го корпусу диктатор З. О. У. Н. Р. Др. Євген Петрушевич. Нас повідомлено, що диктатор приїде на фронт, до наших частин. Ми подали це до відома нашому стрілецтву, котре радо приняло вістку, що його відвідає, саме на фронті — найвищий достойник Української Галицької Армії. Та диктатор не приїхав, бо назрівали важні політичні події у Кам'янці Подільській — і він мусів залишити Бердичів.

На фронті в Катеринівці перебули ми до 9. жовтня. Того дня змінили нас частини 5-го полку III-ої бригади і ми з цілим полком удалися знову до Бердичева, до казарм на Лисій Горі. Як запас повнили ми тут гарнізонову службу.

В Бердичеві дістали наші сотні теплі кожухи. На сотню припало 30—35 штук. Були це довгі і короткі, сильні, теплі кожухи, що дуже придалися нашим стрільцям на надходячу зиму. Та прикро було підчас розділу кожухів між стрілецтвом, що всі не могли їх одержати — бо для всіх не стало.

Вечорами йшли у мійському театрі вистави. Ми пильно їх відвідували. Відвідували їх і наші стрільці. Виставляли національні штуки. В театрі було повно наших старшин та стрільців. Ми були спрагнені театру, бо за цілий час українсько-польської і большевицької війни не мали спромоги бути в театрі. Тому вечірні вистави були для нас великою розрадою. Жаль лише, що наш побут у Бердичеві обмежився всього до чотирьох днів.

Дня 12. жовтня одержав був II-ий курінь наказ відійти до місточка Янушполя. В тім місточку і околиці мав перевести курінь мобілізацію. Наказ цей відкликано — і участі в мобілізуванні ми не брали. Зате дня 13. жовтня завагонувався цілий полк і відїхав в напрямі місточка Чуднова, до села Демчина.

Наш полк мав за завдання розоружити в Чуднові большевицькі частини, яких командантом був якийсь тов. Несмянов. Група ця відірвалася була від большевиків (себе комуністами не називали), мала перейти на нашу сторону — а від нас мала переїхати на денікінський фронт. Цього вони собі самі бажали і наше командування почало було в тім напрямі переговори. В переговорах брали участь: представник команди II-го корпусу, наш командант бригади підполк. Бізанц — і ще якісь старшини. Ближче про цю нараду мені невідомо. Говодено, го група Несмянова буде розброєна. Зброя мала бути зложена до окремого вагону і так мали вони бути перевезені проти російських військ, під командою ген. Денікіна.

Однак групи Несмянова чогось ми не розбродили. Причини, чому так сталося, також не знаю.

На фронт проти російських військ ген. Денікіна.

На фронті проти большевиків, на північ від Бердичева, в тому часі не було ніяких боевих операцій. І большевики і наші частини не проявляли живішої діяльності. Большевики заняті були невдачами своїх військ на Лівобережжі України з військами ген. Денікіна і заперестали були воєнних чинностей з Українською Галицькою Армією.

З російськими військами ген. Денікіна — проголосив Уряд Української Народньої Республіки війну.

В боях з військами ген. Денікіна був вже наш III. корпус. Денікінці знаходилися в околицях Уманя і підходили до Христинівки і далше до ріки Бог. Тому Команда Української Галицької Армії приказала, щоби і II-ий корпус УГА перейшов на фронт проти військ генерала Денікіна.

На фронті проти большевиків коло Бердичева залишилися частини I-го корпусу УГА.

Полк одержав наказ виїхати потягом до стації Козятин. Ми почали вагонуватись. На стації не було машини, щоби постягала нам порозкидані по залізничих торах вози. Наші стрільці мусіли самі пересувати вантажні вози („40 мужів — 6 коней“) в один потяг. Складання поїзду йшло помало. В додатку під вечір, коли смерклось, хтось із залізничників зробив саботаж. Полягав він у тому, що хтось ушкодив одну „вайху“ і коли віз переточувався через місце на „вайсі“, зіскочив задніми колесами із шин.

Вкінці пізнім вечором надїхала машина і полк завагонувавшись, виїхав ніччу до Козятина.

Рано, дня 16. жовтня вивагонувавшись ми в Козятині — і полк рушив на схід в напрямі місточка Болодівки. Ми були вже в поході до вказаної місцевости, як прийшов другий наказ: „полк відїде на полудне від Козятина, до села Михайлина“.

Наказ виконано. В Михайлині довідалися ми, що в селі є дезертири з Дієвої Армії УНР. Наші стрільці почали шукати за ними.

В селі знайшли ми 8 чоловіка, що самовільно

Сотник Петро Кузик ком. запасової батареї гарм. Бр. С. С.

опустили ряди військ Дієвої Армії. З них 3. мали із собою коні з повним кавалерійським вирядом. Усі були із зброєю.

За кару доручено було забирати від батьків дезертирів овес. Він нам був дуже потрібний, бо наші коні не мали що їсти. Ми були цілий час у поході. З нами обозів не було. Не було також провіантури, бо вона з Бердичева поїхала дорогою до Козятини і аж пізніше долучила до нас, вже під Брацлавом. З піхотою були найкращі коні — отже скорострільні коні, верхові коні — коні кухонь та найкращі вози, що мали ще трохи амуніції та харчу для стрільців. Отже овес в той час був дуже потрібний.

Та не тільки в селі Михайлина були утікачі з Армії УНР., але було їх повно в кожному селі. В той час придалася-б була дуже якась експедиція, що збирала б була всіх тих, що не тільки самі залишили ряди армії, але ще й коні зі собою забрали. Був час не порядку і неладу в адміністрації.

Дня 18. жовтня наказано полкові відійти на стацію Голендри, та завагонуватись і відїхати до Винниці. На стації в Голендрах мусіли наші стрільці самі складати поїзд так, як тому кілька днів під Бердичевом. Машини не було.

Ранком дня 19. жовтня вивагонувалися ми на стації у Винниці. На двірці був якийсь санітарний поїзд військ Дієвої Армії. В почекальнях двірця повно хорих стрільців на тиф. Говорили, що лежать там вже й по три та чотири дні, без опіки. На рампі виділи ми групу матросів української фльоти, що весело виспівували „Не пора, не пора”. Та довго не було часу розглядатись, бо треба було рушати в дорогу. Полк відїшов скорим маршем на полудневий схід, дорогою в напрямі на містечко Вороновиці. Ночували ми тої ночі в селі Комарові під Вороновицями.

Раненько дня 20. жовтня, ще не розвиднілось було, рушили ми в дальшу дорогу, через містечко Вороновиці, до містечка Немирова. Перед нами машерував 13. полк. Йшли слухи, що в Немирові мають бути вже війська ген. Денікіна. Та це не відповідало правді. В дійсності Денікінці були аж в місті Брацлаві над Богом, яких 30 км. від Немирова.

О год. 13-ій були ми вже в Немирові.

На Брацлав.

Відпочавши якої пів години, одержав курінь наказ:

„П/14. курінь відїде негайно до с. Перепільче над Богом, як „Nachrichtendetachment“ з двома гарматами. Вивідати, які сили Денікінців на полудне і схід та в самім Брацлаві. Місто Брацлав досить сильно обсажене. 20. X. 1919. 13. година, підпис Бізанц, підполковник”.

Наш курінь мав тепер всього одну сотню піхоти і одну скорострільну сотню. Саме гелер зліквідовано нашу 6-ту сотню і усіх сірільців приділено до 5-ої сотні, якої стан виносив тепер до 150 багнетів. В сотні скорострільів було тоді до 90 стрільців. Таким чином стан куреня був всього до 240 чоловіка — в тім 3 їзді.

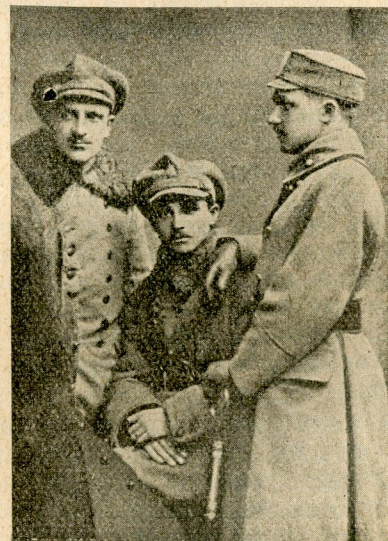
Сотник Василь Бачинський, дотеперішній командант куреня захорував. Мусів залишитися в Немирові. Я одержав приказ обняти команду куреня—в дійсності команду „Nachrichtendetachment“. (бо куренем не можна звати 1 сотню піхоти і сотню скорострільів, разом 240 люда).

Треба відмітити, що Денікінці ухилили у нас за сильно здисципліноване військо. Говорено, що там існує давна царська дисципліна, що старшин давньої російської армії там так багато, що вони є роевими командантами. Ми були тим упереджені — отже мали деякий страх.

Зараз після одержання наказу рушили ми в дорогу. А тому, що Брацлав від Немирова далеко і пішки досягнути його булоби одного дня неможливе, ми дістали підводи.

Ціла „Nachrichtendetachment“ була на возах. На возах були також скорострільі і їх обслуга. Скорострільні коні бігли за возами лише в сідлах.

Цілу дорогу з Немирова до села Чукова їхали ми майже чвалом, бо часу було мало — а, дорога далека. Лише час до часу звільнювали ми крок, або й пристали на хвилю, коли стрінули якогось прохожого, щоби дещо від нього довідатись. Нічого цікавого ми від дядьків не довідалися, бо

Всі три односельчани — У. С. С. З ліва до права: Хор. У. С. С. Петро Стратійчук, сот. С. С. Петро Кузик й брат хор. У. С. С. Михайло Кузик.

вони або не хотіли нічого нам говорити, або й не знали нічого.

На переді — яких 400 кроків від цілої кольони їхала кінна стежа. За стежею звязок, а даліше на возах піхота, скоростріли і дві гармати. За гарматами, як задня ослона, їхала чета піхоти. Дорога була добра-суха. Була погода. По обох боках широкої дороги ростуть старі вже — розложисті липи. З них обпадувало листя. На полях, по обох боках дороги денезде видно було селян при праці. До них підїздили наші їздці за відомостями.

Під вечір доїхали ми до села Чукова. Воно віддалене від Брацлава 7 кл. З Чукова до с. Перепільче, до нашої ціли — згідно з наказом бригади, всього 4 км.

В Чукові одержали ми вже від селян докладніші відомости про сили Денікінців. Відомости ці були: вчора і нині через Брацлав перейшло багато Денікінців до м. Тульчина. Скільки то „багато”, не могли ми ствердити. Відомости ці були правдиві. В напрямі Тульчина чути було сьогодні гарматні стріли — значить ішов там бій. Тепер у Брацлаві, говорили нам, є коло 50 козаків, які сторожать моста на ріці Бог.

Я рішив відступити від приказу команди бригади і машерувати замість до села Перепільче над Богом, до міста Брацлава.

З командантами чет і командантом батареї обговорили ми плян переходу через міст на Бозі і обсади міста. Ми умовилися, що піхота підійшовши в селі Вовчку Брацлавським до моста, має з криком „гура” перебігти міст і захопити російську стежу, що була на правому березі Бога, при мості. Скоростріли мали віддати по короткій серії на знак, що піхота вже коло моста. Гармати мали обстріляти місто. В разі нашого неуспіху, мали ми вистріляти світільну ракету, на знак, щоби батарея була в поготівлі.

Вже стемніло було, як ми були коло моста на ріці Бог. Піхота крикнула „гура” й бігцем пустилась через міст, скоростріли віддали кілька стрілів. Денікінці в переполоху залишили місто. Ми обсадили його негайно.

Адютант 2-го чор. полку С. С. четар Евген Домарацький.

Четар Микола Озерів, начальник постачання запасової бат. гарм. Бр. С. С.

українець, просився, що хоче служити в армії от. Петлюри. Його відіслано до команди бригади

Полонений Денікінець — родом з Чернигова, в Немирові. З тюрми випустили наші стрільці до 20 стрільців з III-го корпусу, яких захопили були Денікінці в полон. Також випустили ми 5. старшин Дієвої Армії УНР. Над ними Денікінці знущалися, говорячи, що вони, то „Петлюрівські банди”. Усіх їх відіслано до команди бригади.

В місті Брацлаві зайшли ми з курінним адютантом до якогось приватного дому. На бюрку в тім домі був телефон. Я попросив господаря дозволити покористуватись ним. Я подзвонив. З почти відізвався голос телефоністки. Я просив получения з Немировом. Та його не було, бо дроти були десь ушкоджені. Я наказав обсадити краї міста на дорогах, що виходять з міста.

Про заняття міста Брацлава зголосив я письменно команді бригади. Я просив також підмоги, бо одна сотня піхоти на цілий Брацлав, це за мало. Сотня стрільців зовсім „згубилась” в місті — а вже не говорити про якунебудь оборону міста. Ми мали відомости, що на Брацлав їдуть Денікінські війська. Про все це подано було докладно до відомо Команді Бригади.

Бої за Брацлав.

Ранком дня 21. жовтня почали Денікінці підсуватись зі всіх боків до Брацлава. Сотня наших стрільців, що сторожила четами на входах до міста, не могла оборонити Брацлава. Наші резерви — 13. полк — прибув вже о год. 8-ій рано до с. Вовчка Брацлавського, але до Брацлава чоґось не входив.

Коло год. 9. рано залишили ми Брацлав. Олна стежа, що сторожила на західнім краю міста, не могла вже повернутися через міст до Вовчка Брацлавського — і мусіла утікати в напрямі села Монастирське і в селі Перепільче передісталася через Бог на наш бік.

(Далі буде).

Польський журнал про українські справи

Українська преса досить пильно слідкує за всім, що пише про українську справу польська щоденна преса, але ми звертаємо замалу увагу на статті в польських поважних журналах. Діється це зі шкодою для нас, бо нам треба знати голоси поважних польських публіцистів далеко більше, ніж голоси брукових краківських „Курієрків” чи львівської ендецької україножерної преси.

Журнал „Неподлеглоць” це безперечно один з найповажніших польських політичних журналів, який має навіть деякі претенсії, або і прикмети трибуни визначних польських політиків, учених і публіцистів. Журнал цей заложив відомий знавець українських і взагалі східних національних справ, Василевський, і в статтях про українську справу в тім журналі видно немалу ознайомленість з нашим національним життям.

В тих статтях помічаєм передусім одно незвичайно цікаве і повчаюче явище, а саме: величезну різницю в поглядах на українську справу серед поляків у добі, коли Польща була поневолена і бездержавна, та поглядами поляків на справу України по відбудуванні Польщі. До р. 1918. поляки говорили про українців як братів, союзників у боротьбі з Росією, признавали українцям право на незалежність і вирішали справу України під кличками: „За вашу і нашу волю”! „Рівні з рівними, вільні з вільними”!

Зовсім інакше пишуть у цім навіть журнали поляки по 1918. р. Це для нас наука, що погляди народу на якусь справу все вирішуються не науково об'єктивно, а під кутом своїх національних інтересів. Зовсім у чім іншій лежав інтерес поляків бездержавних і зовсім в іншій тактиці лежить забезпечення інтересів державної вже Польщі.

І тому в журналі „Неподлеглоць” за 1935. р. зошит 2 (28) читаємо на стор. 296. цікаву, хоч і коротку замітку про погляди Владзімержа Рожаловського в „руській справі”.

Довідуємося, що Рожаловський після 1866. р. був емігрантом, який цікавився українським питанням. Рожаловський брав участь у польській повстанні, був демократом і вирішав справу України в журналі „Змова” в Ціріху в дуже демократичний спосіб. Він висловлював погляд, що Польща, здобувши волю і державність, „не схоче і не зможе відмовити права на волю Русі ані Литві”.

Рожаловський роздумує „чи Польща, без нарахування себе на криваві бої і змагання з Русею і Литвою, зможе думати про гегемонію над ними і про диктатуру над тими народами?”

Далі цей емігрант повстанець доказував, що поляки не сміють навіть думати про поневолення „русинів”, що треба прямувати до поділу Галичини на польську й на українську автономічну територію, бо „треба віддати кожному, що

йому належить і вшанувати те, що святе для нас”.

Рожаловський кінчив статтю в „Змові” такими словами:

„Одним словом, одна хоругов польської незалежності хай повіває в Кракові, а хоругов незалежності Руси у Львові, а це буде першою стадією до нових щасливих призначень Польсько-Литовсько-Руської Республіки”.

Колиб так емігрант із 1866. року Рожаловський дожив до теперішніх днів, то напевно писавби інакші статті в „демократичних” часописах польської ендеції, або і в краківській „Курієрку”, який проповідує повну асиміляцію українців.

„Неподлеглоць” за 1935. р. у зошиті 3 (29) реферує не менше цікаву брошуру Людмила Правдзіца „Вольносьць гаслем нашим”, яка вийшла 1867. р. в Липську.

Із тієї брошури довідуємося, що польські повстанці типу Правдзіца були прихильниками ідеї федерації словянських народів, і що його брошура мала вплив на погляди Домбровського, Гауке-Босака, Мілковського та інших емігрантів. Погляди тих демократів розходились з поглядами Лянґевіча, який навіть з вязниці в листах писав, що не признає ніяких інших народів на історичних землях Польщі крім поляків.

Людоміл Правдзіц в полемічній брошурі доказував, що ніхто не має права примушувати українців, білорусинів і литовців лучитися з Польщею і що насильне прилучення чужих провінцій до Польщі булоб тільки замаскованим насиллям. Правдзіц стояв на становищі, що про приналежність народу до держави не може рішати історія, тільки воля народу, тому українці можуть получитися з Польщею хіба добровільно як рівні з рівними і вільні з вільними. Покликуватись на історію не можливо, бо це все виходить на користь пануючого народу і витворює безправя, надужиття і подле насилля народу над народом.

Якщо українці не хотіли б зеднатись з Польщею добровільно, то поляки повинні пошанувати право України до незалежності. Тоді Польща буде зеднувати собі всі славянські народи самою ідеєю свободи.

Польська молодь з табору позитивістів емігрантів у роках 1873—74 в журналі „Пишлосьць” в Ціріху не менше ліберально вирішала українську справу. Ця молодь вірила, що не в бою, не зброєю здобуде волю, але працею і освітою, вірила також у мирне полагодження українсько-польської справи та в угоду між Україною і Польщею.

В згаданім журналі містив статтю і якийсь українець, який писав по українськи п. з. „Руський Голос”, що українсько-польська угода коначна і можлива та що ту угоду створити має голвно молодь.

„Відкиньмо ненависть, если ся та знаходит, ви знаймо собі навзаєм наші вини і розпочинаймо

діло інше, діло братне”, так писав якийсь анонімний автор статті в українській мові.

В р. 1872. Й. І. Крашевський видав брошуру „Програм Польські” і рівнож обороняв ідею українсько-польської угоди, а в „Пшишлосьці” 1872. р. якийсь невідомий поляк полемізував з Крашевським і доказував, що тільки тоді Польща буде вірна собі, як визнає право Русі до волі і незалежної держави. Мріяти про спольщення українців можуть тільки „галапаси і перечулені сентименталісти”

Свою полеміку кінчить невідомий поляк словами Шевченка:

Подайже руку козакові
І серце шире йому дай!”

Дуже багато нового довідуємося з „Неподлеглосьці” за 1836. рік, зошит 3 (35), в яким Юзеф Новіцкі на стор. 350 пише про те, як боевики з П. П. С. перепачковували через Львів зброю 1904. і 1905. р. і якто намісник Потоцкі заборонив полякові Новіцкскому перебувати в Галичині, хоч посла Дашинський і Грек старалися, щоби Новіцкі осів у Львові. Потоцкі відповів Дашинському: „А я не позваляю”, і „поворот до Польщі облекши мені аж українець Січинський” признає боевик з П.П.С. Новіцкі, себто, як Січинський убив Потоцького, тоді аж терорист Новіцький міг прихати до Львова.

Вправи боївки П.П.С. відбувалися на Чортівській Скалі і в Брюховичах. Боевики П.П.С. мешкали й переховували зброю при вул. Городецькій, Крижовій, пересиджували в каварні в „Пасажі Миколяша”, сиділи нераз у вязниці при вул. Баторого. Автор споминів хвалиться, що він і боевики з П.П.С. часто били якогось поляка редактора Масловського, який видавав „Пшегльонд” і виступав проти терористів з П.П.С. Головна квартира боевиків була при вул. Марка 7. де був і склад зброї.

Ті боевики з П.П.С. почувалися вже більше на силах, ближче цілі, і менше думали про українську справу, хоч були у Львові, а тільки приготувляли збройну боротьбу за польську державність. Клич „за вашу і нашу волю” затихав і голосніше гомонів гимн „Єще Польска не згінела”.

Ще раз пригадали собі польські діячі про українську справу в Любліні і в Кракові 7. XI. 1918. р., коли Тимчасовий Уряд Людовий Річипосполитої Польської вніс до законодавчого сойму проект реформ і закликав у відозві до поляків „до мирного полагодження спірних справ з українським народом” аж до остаточного полагодження української справи на Україні і в Галичині компетентними чинниками обидвох народів”.

Цю відозву містить „Неподлеглосьць” у 2 (37) зошиті за 1936. рік.

Відозву підписали: Томаш Арцішевські, Ігнаци Дашинські, Єржи Морачевські, Едвард Ридз Смігли, Вацлав Серошевські, Стан. Тугут, Вінценти Вітос і т. д.

В цій відозві читаємо такі слова: „Вас, братні народи, литовський, білоруський, український, закликаємо до згідливого співжиття з нами в ділянці творення союзу вільних і рівних народів!”

В тім самім числі „Неподлеглосьці” читаємо звідомлення Д-ра Юзефа Скшипка про твори, які говорять про бої українців з поляками за Львів 1918—1919. р.

Зі звідомлення видно, що заклики тимчасового польського уряду до братерства — закінчились збройною боротьбою двох народів.

Др. Скшипек пише, що боротьба за Львів 1918. р. була кульмінативною точкою українсько-польських конфліктів з часів Австрії. Автор признає, що твір коменданта оборони Львова Мончинського „Бое Львовске” тенденційний і вимагає поправок.

На думку автора статті українська література про бої за Львів багатіша як польська. Др. Скшипек признає, що твір Олекси Кузьми „Листопадові Дні” націоналістично тенденційний як і твір Мончинського, хоч праця Кузьми дуже сумлінна. Автор обговорює статті Вацлава Ліпінського „Юзеф Пілсудський і Львів” та статтю Степана Менкарського „Чеслав Мончинські”. Др. Скшипек погоджується з тим, що українці 1918. р. приготувляли до війни самі без помочі Австрії, і що поляки не були поінформовані про ті приготування. Автор пише: „В тім світлі не дається доказати твердження, що замах І. XI. був тільки ділом „австрійських сфер”.

Поляки були заскочені „замахом” у Львові 1. XI. 1918. р. і почали боротьбу проти українців самочинно без відома вищих польських команд. Це була війна „на власну руку”.

Автор подає обширний зміст твору Олекси Кузьми і деяких польських творів, що описують всі відтинки боевого фронту у Львові 1918. р. і твердить, що українців прогнала зі Львова остаточно аж група Токаржевського, яка прийшла на відсіч під Львів. Згадує автор і погроми жидів у Львові та пригадує статтю жида Вассера Озіяша, який доказував, що жиди у Львові боялись українців, тому мусіли бути неутральні, та що погроми були спровоковані без вини жидів.

Автор підкреслює, що командант оборони Львова Мончинський у своїм творі скидав вину за погроми на жидів, які ставились до поляків ворожо. Не скриває автор і того, що ті погроми були по тім, як українці покинули Львів. Не забуває автор книжки Інсуляра „Документи фалшу”, в якій цей Інсуляр скидав вину за погроми жидів у Львові на поляків. Стаття Д-ра Скшипка кидає нове світло на деякі епізоди боротьби за Львів. Треба признати, що та стаття написана в річевім тоні і позбавлена того вульгарного демагогічного тону, який характеризує більшість польських часописних статей і споминів про українсько-польську війну 1918. р.

Не менше цікаву картину розкриває перед читачем стаття Д-ра Івана Варенжака про польську Військову Організацію в Тернопільщині 1918. р. З тієї статті, поміщеної в „Неподлеглосьці” зошит 3 (38) за рік 1936 довідуємося просто ревелюційні речі, яких, видно, не знала українська міліція 1918. р., а саме: що 4. квітня 1918. року в Тернополі утворилась П.О.В. під командою Зенона Шмаля, який дістав від ген. Ридза Сміглого наказ

організувати Тернопільщину. Цю організацію творили в Тернопільщині легіоністи С. Крамар, Кароль Брожина, К. Монджицький. Цей останній згодом став командантом П.О.В. у Тернопільщині, а після цього командантом був Юрій Дмитрів.

В листопаді 1918. р. ця організація дістала наказ пригтовляти збройне повстання проти української влади. Команді П.О.В. в Тернополі підлягав і повіт Скалат, Тереховля, Збараж.

Командантами тоді були Юрій Дмитрів і згодом Генрик Шмаль.

П.О.В. у Тернопільщині мала намір мащерувати на Львів, навязала контакт з польськими полками австрійської армії, які вертали з України, але плян походу на Львів не удався, бо польські полки пішли з України через Волинь, а не через Галичину і через те, що П.О.В. в Тернополі утратила звязок з командою П.О.В. у Львові.

Тоді П.О.В. в Тернополі тільки помагала полякам утікати з українського полону, провадила розвідчу службу, диверсійні напади. В тій роботі помагав польським бсевичам лікар др. Вісневський, який видавав з лічниці потрібні документи. П.О.В. в Тернополі посилала агентів до Львова і до Одеси, а саме В. Крамара, К. Готвальда і Рудольфа Популя, який заступав Дмитрова.

Дмитрова усунули з П.О.В. через неслухні доноси, що він рівночасно служить українській поліції.

Після процесу і розстрілів членів П.О.В. в Золочеві, українська влада викрила П.О.В. в Тернопільщині й арештувала Г. Шмаля; тоді команду обняв П. Бальвірчак, а його заступником був суддя Піхлер. Згодом був арештований і Дмитрів, Попель, Мізера та адв. Оборський.

Суд не доказав їм вини, але всеж їх засудили на кару смерти, та на 10 літ вязниці.

Рівночасно український суд засудив братів Шоттів, Івана Гончовського, Б. Буніковського, Івана Мізера, С. Мрочковського, Б. Романського, Д-ра Р. Шмідта. Деякі з них дістали навіть по 700 буків. Потім був арештований дідич М. Войцеховський і його син з Богатковець у Підгаєччині.

Деяких з тих засуджених розстріляли, але автор статті не подає прізвищ розстріляних.

Член П.О.В. В. Левіцькі викривав членів української тайної поліції. В повіті Збараж командантом П.О.В. був М. Мурмило, який через Чагари і Лісичинці втік на Волинь до польського війська.

В літі 1918. р. П.О.В. в Тернопільщині притихла

зовсім, а як прийшло польське військо до Тернополя, то увільнило арештованих членів П.О.В. з вязниць, отже, видно, їх не розстріляли.

П.О.В. в Тернопільщині розпоряджала фондами 23.200 корон.

Підчас відвороту польської армії П.О.В. у Ходачкові Великім помагала польській армії в битві з українцями.

В р. 1918 в П.О.В. в Збаражі працював головно Євген Оборскі, Осип Пронай, С. Станкевич, С. Івінські і Гнат Маленчак. Терор в Збаражі був завеликий, тому П.О.В. розвивалася слабо. В Збаражі розстріляли Б. Гловінського, Івана Матвієва, Т. Федоровича, Альфреда Павлюса, Ф. Левітовича і Лукаша Берната.

Автор каже, що українська поліція біла засуджених, але нічим того не доказух. П.О.В. з Збаражі підняла гслову аж підчас відвороту української армії.

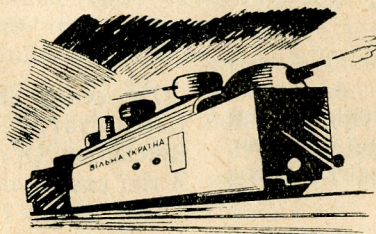
Особливо в селах Стриївка, Чагари, Максимівка П.О.В. працювала інтенсивно, плянувала навіть здобуття Збаража, але через терор української влади — цей плян упав і деякі члени П.О.В. втікли на Волинь.

В зошиті „Неподлеглосьці” за січень-лютий 1938. р. ч. 1 (45) стрічаємо рецензію на книжку українського генерала У.Г.А. Антона Кравса „За Українську Справу”. Автор рецензії І. С. стверджує, що книжка ген. Кравса „в дечім повторяє відомі речі, але приносить і нові факти про здобуття Києва У. Г. Армією, переговори з Денікіном та про розпучливий стан У. Г. А. підчас тифу, коли то армія змінилась в одну лічницю”. Рецензент підкреслює, що в творі ген. Кравса пробивається тон нехіті до отамана Петлюри, якому Кравс делікатно закидає брак фахового знання. До хиб твору рецензент зачисляє те, що ген. Кравс не малює настроїв ані політичних напрямів, які були в У. Г. А. на Україні.

Спомини Стан. Седлецького „футорек” на Україні під Золотоподем” у 1 (39) числі „Неподлеглосьці”, картина життя поляків серед українського населення над Дніпром, картина, яка пригадує, що окружені українським народом, поляки вмлі зберегти своє національне „я”, і ніколи не тратили віри й надії в кращу долю польського народу та вмлі боротись за свої права.

Такі спомини, як і взагалі багато статей в „Неподлеглосьці” вчать і нас українців дуже багато

Ол. Бабій.

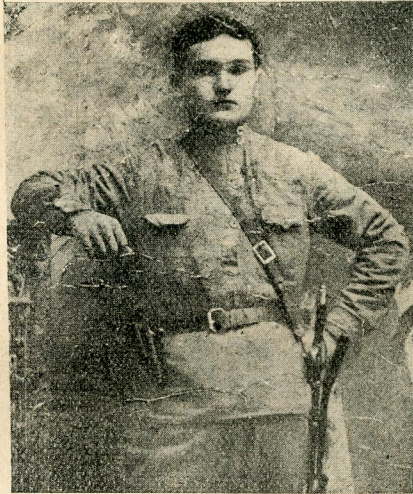

Посмертні згадки

† ІВАН ПУКАЧ.

СС. і Юнак Армії У. Н. Р.

Бл. п. Іван Пукач с. Андрія й Марії, родився 9. X. 1897 в Стрільбичах, самбірського повіту, помер дня 13. червня 1937 р. трагічною смертю, вбитий злочинною рукою. Покійний, селянський син скінчив 4 гімн. класи у Львові

в р. 1914, а вже 1915 р. покликано його до австрійського війська, де перебував на італійському фронті під Герцом, Тріентом і Роверетто. На весні 1916 р. перенесено його на російський фронт недалеко Стоянова і в короткий час по тім, а саме дня 3. липня 1916 р. він попадає в боях на лінії Дубно—Луцьк до російської неволі. Він перебуває як конторщик на руднику Голубівка в Донецькому Басейні аж до 1918 р.

З вибухом революції 1917 р. в Росії Покійний їздив враз з іншими українськими урядовцями по селах Донецького басейну й промовама підготовляв нарід до грядучих подій, себто до боротьби за самостійність Української Держави. Йї дійсне на перший заклик Української Центральної Ради села Донецького басейну дали найкраще військо Української Держави.

Большевицький переворот застав Покійного на його дотеперішньому становищі, однак коли ситуація стала для нього гарячою, бо за ним шукали красноармейці, Покійний відіхав щасливо до Харкова, а звідти до Києва, де вступив до одної з частин полку Січових Стрільців. Проклямація гетьманаті на Україні спричинила роззброєння полку Січових Стрільців і тоді Небіщик подався до Полтави, де по короткому побуті вступив до полку полковника Болбочана, що провадив завзяті бої з червоними військами біля Харкова.

Після протигетьманського повстання війська Болбочана займають бравурним наступом піхоти та артилерії Харків, а опісля Полтаву та Кременчук. По цих боях Небіщик дістає відпустку в цілі відвідин своєї родини і в січні 1919 р. вертається назад на Україну, де стрічає свою частину в Проскурові на панцирнику „Стрілець“, з яким бере участь у всіх славних боях того панцирника аж до його знищення ворожими гранатами між Здолбуновом і Озерянами.

В тому останньому бою Покійник тяжко ранений попав у большевицький полон. Довший час перебував він в київській лікарні й звідтіля мав бути відтранспортова-

ний до Москви, однак в серпні 1919 р. вдається йому передістатися до Бердичева, де стрічає І. корпус УГА. Звідси виїздить до Проскурова і вступає на службу при панцирнику „Вільна Україна“, що на ньому прослужив около 2 місяці, бо опісля вислано його до юнацької школи в Кам'янці Подільській, в складі якої бере участь в боях проти денікінців під Деражнею, однак внаслідок розбиття цієї школи мусить далі скитатися по степах України, аж вкінці гнаний збільшевиченими українськими селянами Небіщик подається до Тернополя, звідки вивозять його до табору в Ланцуті.

В січні 1920 р. вдається йому вирватися з цього табору й крадькома передістатися до рідних Стрільбич, де взявся до праці не тільки для відбудовання своєї господарки, але також до відбудови національного та культурно-просвітнього життя в своїому селі.

В р. 1922 внаслідок тяжкої недуги резигнує з головства місцевої Читальні „Просвіти“ бл. п. о. Іван Яворський, гр.-кат. парох, а на його місце члени вибирають головою бл. п. Івана Пукача. Свій великий громадський обов'язок повнить він аж до своєї трагічної смерті. За час своєї тяжкої національної праці залишає він для рідних Стрільбич тривалий пам'ятник, а саме його заходами вибудовано гарний просвітянський будинок в 1932 р., який ств. центром культурного життя села. Доказом глибокої пошани для праці і заслуг бл. п. Івана Пукача були маніфестаційні Його похорони з численними промовама, що відбулися дня 15. червня 1937 р. в яких взяли участь многотисячні маси народу зі Стрільбич, Ст. Самбора, Білича, Бачини, Страшевич, Созані, Старої Ропи і інших дооклицьких громад. Вічна Йому Пам'ять.

† Чет. ВОЛОДИМИР НАЙДАН.

Четар Володимир Найдан уродився в Дзвинячі, заліщицького повіту. Початкову науку побирав у родинному селі, а даліше образування одержав в учительській семінарії в Заліщиках. По зложенню іспиту зрілости від-

дається учительському званню в городенському повіті, де учитель до початку світової війни.

З оголошенням мобілізації в 1914 році входить в ряди австрійського війська і служить при 95 п. п., а пізніше

при чеськім полку аж до упадку Австрії. По розпаді Австрії вступає в ряди Укр. Гал. Армії, де перебуває аж до загального відвороту У. Г. А. під Чортків. Бере участь в пам'ятній чортківській офензиви в 7-й Львівській Бригаді і з нею переходить ріку Збруч на Велику Україну, де в першій сутичці з большевиками у Макарові Підліснім в дні 23. липня 1919 р. находити смерть. В. Й. П.

† ОНУФРІЙ ЧУРА

вістун У. Г. А.

Дня 27. січня ц. р. у селі Прилуках помер ненадібно в силі віку громадянин Онуфрій Чура, один з найкращих синів нашої Лемківщини. Бл. п. Онуфрій Чура бувший

вістун У. Г. А., перестудивши грипу, осиротив дружину й трое дітей. Село Прилуки, його родинна місцевість і ціла Лемківщина понесла велику втрату з смертю бл. п. Онуфрія Чури, що маючи 42 роки, назавжди відійшов від нас. Покійний, вернувши в 1918 р. з російського полону, зголосився добровільно в ряди Української Армії, щоб сповнити свій національний обов'язок. У 1919 р. переходить Він з групою ген. Кравса на Чехословаччину, відки вертає щойно в 1924 р. Покійний відразу кидається у вир громадянської праці та дає почин до діл, які стають основою піднесення й розвитку національного життя в селі.

Хай рідна земля, яку любив та за яку страждав, буде Йому легка!

Б І Б Л І О Г Р А Ф І Я

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1914—1921 РР.

I. III.

Червона Калина. Літературний збірник „Українського Січового Війська“ під редакцією: Миколи Угриня-Безгрішного. Ч. 1. Львів 1918. 8°, ст. 143 + 1 н.

Вітовський Д. Звіт. — Угрин-Безгрішний. Гимн „Українських Січових Стрільців“. — Лотоцький А. Іван Франко. — Вірний Тарас. Безконечний глум [поезія]. — Беляй Августин др. Українські Січові Стрільці [по українськи і по німецьки]. — Бабюк Андрій. I. В хвилих сконання. II. Перші бої. — Купчинський Р. I. Під вечір. II. На недавнім побоевищі [поезії]. — Яремич І. На горі Маківці. — Ткачук Захар. Батьки та діти. — Лотоцький А. [поезії]. — Назарук О., др. Слідами У. С. С. по шпиталях. — Цяпка Іван. Доповняюча сетня У. С. С. в бою. — Галуциньський М. і Томанівський Ст. Приказ з 13. IX. 1914. — Бобинський В. Вий, буре! [Поезія]. — Рожанковський Теодор, Приказ ч. 21, Замкова Паланка. — Заклинський Мирон. Зі записника У.С.С. — Лепкий Левко. Пісня обозників У.С.С. [з нотами]. Камінський Роман. Причинок до історії кінноти „Українських Січових Стрільців“. — Нитка Козак. Преса „Українського Січового Війська“. — Коссак Гриць. Приказ ч. 1. — Степовенко Микола. У.С.С. на Волині. — Гірняк Н., др. Приказ ч. 301. Свістильники, дня 11. XI. 1915. — Угрин-Безгрішний М. А між тую червону калину підніmemo.

112 ілюстрацій Мих. Гаврилка, О. Куриласа, Л. Лешкого, Ів. Старчука, І. Ткачука. Видання „Червоної Калини“.

Ч. В. Спогад про повстання проти гетьмана в Полтаві. „Табор“. Каліш 1928. 8°, ч. 8, ст. 96—100.

Чеботарів Микола. Невдала реабілітація Сушка-убійника. (З приводу книжки Романа Сушка: „Хто вбив полковника Отмарштейна“). Ч. 1. [Варшава] 1933. 8° в., ст. 86 + (4). Видавництво „Правда“.

Од Видавництва. Замієць передмови. I. Чому українська старшина вважала Романа Сушка

за убійника полк. Ю. Отмарштейна. II. Сушкова реабілітація. 1. „Побратим“. 2. Отмарштейнів приїзд до щеніорнівського табору. 3. Оселився з „побратимом“. 4. Чого приїхав Отмарштейн до табору? 5. Раптовий Отмарштейнів виїзд із табору. 6. Чому Отмарштейн вийшов з табору не через головну браму, а через дірку в дротах? 7. Чи встиг би Отмарштейн дістатися вчасно до лотягу? 8. Сушко вирижає Отмарштейна в останню подорож... 9. Отмарштейна вбито! 10. Сушкова „несподівана знахідка“? 11. Польський слідчий суддя в таборі. 12. Раптовий відїзд Сушкової до Львова. 13. Поліційний пес кидається на Сушка. III. Сушко сам береться до слідства. 1. Дві таємничі постаті — два убійники. 2. Убійник покрав таємні документи. 3. Моя розмова з Сушком 27. травня 1922 року. 4. Жінки-контррозвідчиці? IV. Чому Сушко вбив полковника Ю. Отмарштейна. V. Контррозвідчик-Чеботарів та його „кат“ хорунжий Володимир Кравець. V. Громадський суд іде!

[*Чеботарів Микола*]. Моя відповідь Українській Військовій Організації. Ч. 1. Хто вбив полк. Ю. Отмарштейна.

Оповістка про цю книгу була друкована в „Ділі“, Львів 1933, чч. 220, 233 і 247.

Чепига Іван. Воєнна вистава у Відні 1916 р. „Календар Просвіти“ на 1917 р. Львів 1916, 8°, ст. 203—207.

Чепига Іван. Станиславів — столиця З. О. У. Н. Р. і У. Н. Р. в рр. 1918—1920. „Літопис Ч. К.“ Львів 1935. 4°, ч. 10, ст. 8—10.

Література про Станиславів в укр., польській і жидів. мовах.

* *Червоний суд.* „Поступ“. Львів 19??, 8°, ч. 7/8, ст. 236—241.

Чередниченко О. „Отаманша“ Маруся Гонта. „Рідний Край“. Львів 1921, ч. 7, ст. 5—6.

Чернецький Степан. До історії стрілецьких пісень. „Укр. Слово“. Львів 1916, ч. 73, ст. 3.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КООПЕРАТИВНИЙ БАНК (ЦЕНТРОБАНК)

Львів, вул. 3-го Мая ч. 15. тел. 204-33.

Конто Почт. Щадниці, Варшава ч. 143.467. Львів ч. 503.267. Жирове
конто в Банку Польськім. Власна кам'яниця при вул. 3-го Мая ч. 15.

Як Центральна Каса Укр. Кооператив приймає вкладки ощадности та акредитує укр. кооперативи, щоби піднести господарський розвій українського народу.

Видання Р. С. У. К.

Инж. Евген Храпливий: Молочарське книговодство зі зображеннями і таблицями до молоч. рахунковости. Друге доповнене і справлене видання	1.20	М. Корчинський: Кооперативне право	3.00
А. Гаврилко: Коли повстає недостача товару	0.50	Я. Косовський: Для ближніх . Драма на 4 дії. Львів, 1932	0.50
Инж. Евген Храпливий: Основи кооперативного молочарства , 115 малюнків в тексті	2.—	Резолюції VII Кооперативного Зїзду	0.75
Організація і ведення господарсько-споживчої кооперативи — з евант. молочарським відділом	1.—	В. Левинський: Як боролися Поляки за своє існування під Прусією . Львів, 1933	0.50
Читанка про лихварів та шахраїв та про те, як від них визволитися . Впорядкував К. Коберський. Сторін 96. Львів, 1928	0.60	К. Коберський і В. Левицький: Ідеологія кооперації . Вибір з кооператив. письменства	2.—
А. Божиковський: На зустріч майбутности . Оповідання з практики організатора масових ощадностей	0.20	Т. Є. Красилович: Спокусник . Кооперативний Чортик. Казка-правда на 3 дії. Львів, 1933	0.50
Ю. Павликовський: М. Левитський , в 50-ліття його громадсько-кооперативної праці, 1878 до 1928. Біографічний нарис з портретом ювілянта, 1928	0.20	Ів. Керницький: „Пан Інспектор“ . Комедія з кооперативного життя. Львів, 1933	0.50
М. Кульжинський: Роберт Овен , батько кооперативної ідеї. Сторін 56. 1929	0.30	Як провадити в книгах обороти з членами й нечленами	0.20
Инж. Др. Гордій Нянчур: Хліборобська Данія Організація і праця української Райфайзенки. Поучення, як закладати і вести місцеві щадничо-позичкові каси. Др. К. Коберський, Львів 1930	0.50	Діловий Правильник Української Райфайзенки . 1937	0.50
Календарець Українського Кооператора на 1938 рік (в полотнян. оправі ціна 1.50 зл.)	1.—	Правильник для Управ і Надзірних Рад кооператив для загального закупу і збуту та міських споживчих . Опрацьований колегією ревізорів. 1936	0.20
Евген Томашевський: Яйчарство . Львів, 1930	1.50	Завдання кооперативних секцій Союзу Українок	0.20
М. Павлюк: Порадник у книговодстві кредитових кооператив . Львів, 1930	2.—	Слово — збірка віршів на кооперативні свята. 1937	0.60
Наші машинні кооперативи . (Вказівки та інструкції). Львів, 1930	0.20	Т. Фотинюк: Гриби та їх перерібка	1.—
Для науки і розваги . Кооперат. сміховинки		Т. Барановський: Кооперація, її природа та мета	2.—
Книжка I	0.60	К. Коберський: Плянове господарство . Велика проблема нашої доби	0.50
Книжка II	0.60	І. Федак: Як розвивалися шкільні каси ощадности	0.20
М. Росткович: Як можемо прийти до добробуту . Цікава книжечка для всіх. Львів, 1932	0.15	Ю. Танчаковський: Як зберігати товари у споживчій крамниці	1.—
Инж. Р. Раковський: Кооперативна м'ясарня Організація та ведення. Львів, 1932	0.75	В. Січинський: Нариси з історії української промисловости	1.50
Инж. Е. Храпливий: Що нас болить? Українським кооператорам під розвагу	0.30	П. Мигович: Льон і коноплі	0.50
Війна воробців зі шпакми та інші байки й оповідання. Даруночок чемним дітям. Львів, 1932	0.30	П. Мигович: Торгівля шкірою	0.50
		О. Луцький: Кооперативні проблеми	1.—
		Кооперативна пропагаторка та її завдання	0.50
		О. Бережницька-Будзова: Квітник селянки	0.50
		НАБУТИ НА ВЛАСНІСТЬ ЧУЖІ ВИДАННЯ:	
		Дяків: Кооперативний крамар	0.60
		В. Татоміанц: Вступні відомости про кооперацію	1.20
		А. Гаврилко — Кооп. бібл. ч. 2.: З чим бореться у нас кооперація?	0.25
		А. Гаврилко — Кооп. бібл. ч. 3.: Як кооперація стремить до мети?	0.25

АДРЕСА ДЛЯ ЗАМОВЛЕНЬ:

Ревізійний Союз Українських Кооператив, Львів, ул. Технічка ч. 1.

Історія Українського Війська в образах

Найкращий спомин учасникам і вічна пам'ятка нащадкам!

„ЧЕРВОНА КАЛИНА“ приступила до видання
побільшених знімок-картин з життя УСС — СС — і УГА

Вже появилися в першій серії такі картини:

УСС в Карпатах
УСС на Поділлі
УСС над Стрипою
УСС в окопах

на гарнім, картоновім папері величини 45×34 цм

Видані картини є дійсно мистецькою прикрасою кожної української хати, домівок читалень,
народних домів, установ і т. д.

Ціна цілої першої серії враз із опаканням і портом — тільки зол. 5.

Замовляти лише за готівку

у Видавництві „Червона Калина“ у Львові, Зіморевича 12. почт. скр. 43.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

X. річник / Число 5. / Травень 1938.

ЗМІСТ:

Невідомому Микола Лебединський	2	Кіннота їде Осип Мошура	10
Під Чорногорою М. Лисак	2	Святочна хвилина піднесення воєнного прапору на фльоті Святослав Шрамченко	11
Від Збруча до Києва Іван Сокіл	3	Матеріяли і документи Т. М.	13
Український галицький полк в роках 1920—1922—1923 на Великій Україні о. Іван Левицький	6	При VII-ій Львівській Бригаді на Ве- ликій Україні П. Мигович	14
Крути Франц Кокорський	2	Рецензії і замітки Олесь Бабій	18
Перші дні після революції 1917 р. Леонід Бачинський	10	Посмертні згадки Бібліографія І. Ш.	21 23

ВСІМ ВП. ВІДБОРЦЯМ

ВЕСЕЛИХ СВЯТ

„ХРИСТОС ВОСКРЕС“

бажає

ФАБРИЧНИЙ СКЛАД ПАПЕРУ

і

МЕХАНІЧНА ФАБРИКА
ПАПЕРОВОГО ОПАКУВАННЯ

„ТО-П“

А. Атаманюк і С. Мурич

Львів, Городецька 36. — Тел. 283-67.

ВЕСЕЛИХ І ЩАСЛИВИХ СВЯТ

бажає

ВСІМ СОЮЗАМ, КООПЕРАТИВАМ
І КООПЕРАТИВНИМ ПРАЦІВНИКАМ

ДИРЕКЦІЯ, СЛУЖБОВИКИ, РОБІТНИКИ
„ЦЕНТРОСОЮЗУ“

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

*Капелюхи
ковнірці, краватки
скарпетки*

порукає

МЕРІДА

*українська новочасна
фабрика косметиків*

порукає

знамениту евкаліптусову пасту до зубів

Ваш гріш почне жити і працювати
для Вас і для загалу з хвилиною,
коли зложите його на ощадність

у

Земельнім Банку Гіпотечнім

У ЛЬВОВІ, ВУЛ. СЛОВАЦЬКОГО Ч. 14.

(ФІЛІЯ: Станіславів, вул. Собієського ч. 11).

Зразково веде своє господарство

ХТО ДБАЄ ПРО СВОЄ МАЙНО І ОБЕЗПЕЧУЄ
ВІД ОГНЮ Й ВІД КРАДЕЖІ-ВЛОМУ ХАТНІ
Й ГОСПОДАРСЬКІ РУХОМОСТІ

В ТОВАРИСТВІ ВЗАЇМНИХ ОБЕЗПЕЧЕНЬ

ХТО НЕ ЗАТРАЧУЄ ГРОШЕЙ, А СКЛАДАЄ
ЇХ ПОСТІЙНО НА ВКЛАДКОВУ КНИЖЕЧКУ
ОЩАДНОСТІ

В КООПЕРАТИВНІМ БАНКУ

„ДНІСТЕР“

У ЛЬВОВІ, ВУЛ. РУСЬКА Ч. 20. — Тел. 205-47, 280-50.

Хто ще не знає?,

що

ПАПЕРЦІ і ТУТКИ

(повноватки)

„КАЛИНА“

є найліпші

КАЛИНА

СОЛІДНИЙ МУЖЕСЬКИЙ КРАВЕЦЬ

ВІДЛОС
Львів

ДОМІНІКАНСЬКА - 4.

тел. 234-56.

Вашу будучність найкраще і найпевніше
забезпечить

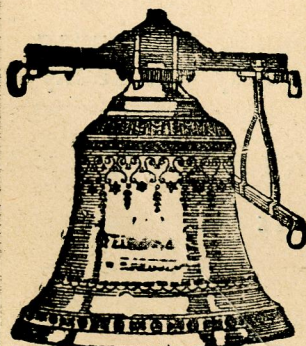
„КАРПАТІЯ“

Товариство взаїмних обезпечень на життя

У ЛЬВОВІ, РИНОК ч. 10.

ч. тел. 258-43.

Пишіть за інформаціями.

Краса і гордість парохії —
церковні дзвони

Коли хочете мати добрі дзвони
замовляйте
в одинокій українській ліярні

Михайла Брилинського
Львів, Замаретинівська ч. 41.

За тривалість дається гварантія
на 21 літ.

Умови приступні
сплата ратами.

УВАГА! Остерігаємо перед ріж-
ними агентами, які підшива-
ються під нашу фірму.

